

FOLIA SELECTA

- KUKLAY ANTAL: Árpád-házi Szent Erzsébet
P.-M. EMONET O.P.: Az emberi lélekről egyszerű szavakkal
KUMINETZ GÉZA: A katolikus ember részvétele a közéletben Horváth
Sándor O.P. társadalombölcselete fényében
FLORILEGIUM: Szent Mauriciusz és társainak vértanúsága
-

Köröm 2006 december

Kuklay Antal

ÁRPÁD-HÁZI SZENT ERZSÉBET

Egy fiatal, szép, előkelő és gazdag özvegy valaha mosolyogva visszatartotta a világ legtekintélyesebb, megözvegyült uralkodójának a kezét. Hat év múlva, 1236. május elsején a kikoszarozott kérés, II. Frigyes német-római császár mezítláb, vezeklő ruhában vitte vállán a marburgi érsekkel együtt az egy évvel korábban Perugiában szentté avatott fejedelemasszony, Árpád-házi Szent Erzsébet türingiai tartománygrófné koporsóját. Miután a koporsót az oltárra helyezték, a császár levette fejéről a koronát, s Erzsébet koponyája fölé helyezte a szavakkal: „Ha nem tudtalak császárnévá koronázni itt a földön, fogadd tisztelettel jelül ezt a koronát, aki Isten országában már királynő vagy”.

Erzsébet, II. András és Andechs-Merániai Gertrud bajor hercegnő harmadik gyermeke 1207-ben született a magyar királynők sárospataki birtokán. Négyévesen eljegyzik a türingiai tartománygróf Hermann nevű fiával és Wartburg várába viszik. Hatévesen gyászolja anyját, kilencévesen vőlegényét. Ekkor kibontakozik egy, a korban szokatlanul szenvedélyes szerelem az ifjabb Lajos gróffal. Hatévi boldog házasságukat megpecsételi a keresztes hadjáratba induló férje halála. A húszéves Erzsébet már özvegy, amikor harmadik gyermeke megszületik. Most már csak az imádságnak és jótékonyágnak él. Özvegyi járandóságából Marburgban kórházat épít, felveszi Assisi Szent Ferenc szürke daróc ruháját. A lobogó Isten- és emberszeretetből huszonnégy évre telt.

Szent Erzsébet személye mára a szolidaritás jelképe lett. Világszerte jótékony célú szerzetesrendek tucatjai, templomok ezrei, kórházak és szeretet-házak tízezrei viselik nevét a legismertebb és legtiszteltebb magyar nőnek.

A mögöttünk hagyott huszadik század tudománya hatalmas eredményeket ért el. Ezek közül a legfontosabb mégsem a számítógép, az atomreaktor, vagy az űrrakéta, hanem egy, az embervoltunkkal kapcsolatos felismerés. Az etológusok, a magatartáskutatás tudósai kísérleti úton bebizonyították, hogy „az ember a legszelídebb állat”. Vagyis a gerincesek közül kétezer óra alatt az emberi egyed éri fajtársai részéről a legkevesebb agresszió. Tehát az ember természeténél fogva nem kompetitív, versengő, hanem kooperatív, együttműködő lény. Ezzel a tapasztalati tudomány bebizonyította a jézusi igazságot: „Nagyobb boldogság adni, mint kapni”: a szolidaritás a génjeinkbe van programozva. Ennek az eszmének a felismerése és gyakorlati megvalósítása az emberiség legfontosabb feladata.

A megvalósítás útját példaképeink mutatják. Ezért van olyan nagy jelentősége Árpád-házi Szent Erzsébet személyének, akinek 2007-ben ünnepeljük születése 800 éves jubileumát. Rá is áll, amit a jeles teológus, Paul Ricour Roger testvérről, a Taizé közösség megalapítójáról mondott: „Fölszabadítani az emberi jóság mélyét, és elmenni megkeresni ott, ahonnan már teljesen eltűnni látszik”.

Amikor özvegyi járandóságát megkapta, összehívta a környék koldusait, a pénzt szétosztotta köztük s megvendégelte őket. Este felé a közelben lakók haza indultak, a távoliak pedig tüzet raktak, letelepedtek és énekelni kezdtek. Ekkor Erzsébet így szólt a két hűséges szolgálójához Gudához és Izentrudhoz: „Látjátok, mindig mondtam nektek, hogy az embereket csak boldoggá kell tenni.”

Pierre-Marie Emonet

AZ EMBERI LÉLEKRŐL EGYSZERŰ SZAVAKKAL

Első rész

III. fejezet

A MEGISMERÉS MINDEN DOLGOT EGYESÍT A LÉLEKBEN

„Végtelenül tágas szentély”
/Szent Ágoston/

Szent Ágoston, a lelki szemlélődés mestere rávilágít arra a tényre, hogy a megismerő személy nem a dolgok képét fogadja magába, hanem magukat a dolgokat. Még meglepőbb, hogy bár nem lép ki önmagából a lélek, mégis eléri magukat a dolgokat „a külvilágra vetett tekintete által felfogott dimenziókban” /10/. Szent Ágoston ezzel az észrevétellel egy ugrással eljutott a lélektől a megismerés misztériumának a szívébe. Anélkül, hogy mélyebben behatolnánk ebbe a misztériumba, meg kell állapítanunk, hogy az egyetlen és egyedüli realitásoknak két különböző létezési módjuk van. Ezek a hegyek, ezek a hullámok, ezek a folyók kétségtelenül léteznek a tudatomon kívül. Ezért nevezzük őket „dolgoknak”. Ez többé már nem hétköznapi kifejezés. Ez azt jelenti, hogy a valóságok teljesen függetlenek a tudatunktól, és mindenestől felelősek aktsaikért. Mégis, ugyanezek a hegyek, ugyanezek a hullámok, ugyanezek a folyók léteznek a tudatban is, sőt leginkább a tudatban léteznek. Ekkor „tárgyaknak”, objektumoknak nevezzük őket. Ez a szó a latinból ered: *ob* azt jelenti *elé*, a *jacere* jelentése *helyezni*. A megismerés során minden valóságot a tudatba és ugyanakkor a tudat elé helyezünk.

*

Ebben rejlik a megismerés paradoxona. Ezen aktus “csodás”erejével kapcsolatban elmondhatjuk, hogy a dolgok valósága a megismerőben *tárgyi* létet ölt. E szóhasználatban lássuk meg a szellem szerény erőfeszítését, amely szeretné a lehető legjobban leírni, mi megy végbe a megismerés aktsa folyamán. Ho-

gyan fejezhetnénk ki másképpen a megismerő különleges kiváltságát, mely *létezésre* hív magában minden valóságot, bármi legyen is az! És spontán módon magát a valóságot nézzük önmagunkban, nem pedig egy képeskönyv lapjait. Szent Ágostonnak igaza van: A lélek nem a valóság képeit, hanem magát a valóságot raktározza el. Például halott Édesanyámra gondolva őt magát látom önmagamban, nem egy fényképet.

Sőt a saját személyes létéből adok létet a dolgoknak. A dolgok még saját létük folytán is kapnak egy tárgyi létet. A tudat és a dolgok együtt, *egymáson* léteznek. A szemlélődő szerzetes, akit már idéztünk, boldogan fejezi ki ezt a paradoxont:” Semmi sem nyilvánvalóbb, mint az a tény, hogy egyszerre éljük a mi létünket és a végtelen számú tárgy létét. Idegen létaktusok végtelen mennyiségének *tárgyi valóságát* befogadva valósítjuk meg önmagunkat” Újra idézzük Héraklitoszt: „Nem tudod elérni a lélek határait”! Éppen az ismerés aktusának köszönhetően igaz az, hogy az emberi lélek „végtelenül tágas szentély”. A szellem túl szűk ahhoz, hogy átfogja önmagát /11/.

IV. fejezet

TESTÜNKET A LÉLEK FORMÁLJA AZ ÁLTALUNK FELFOGOTT DOLGOK VONATKOZÁSÁBAN

„A test a lélek műve: kifejeződése és meghosszabbítása az anyagvilágban.”
/Paul Claudel/

Az előző fejezetekből kiderült, hogy a test a lélekkel összefüggésben létezik. A szervek felépítésének tanulmányozása segíthet megérteni milyen céllal építi fel a testet a lélek. A szervek, mondhatnánk felfedik az őket megformáló lélek öntudatlan szándékait.

A szervek, így a szem, a fül, az orr receptorokként, érzékelőkként viselkednek. Nyilvánvalóan a világban lévő dolgoktól származó üzenetek felfogására készültek. „Nytított kapuk”, melyeken keresztül az érzékelhető dolgok minősége, alakja belép a lélekbe. Egyben raktárak, ahol a lélek felhalmozza a külvilág által felkínált számtalan tárgyat. Az öntudat így ömlesztzi magába az „egyiptomi bőséget” [Vö.:A bibliai József története. (ford. megj.)].

Az érzékszervek, akárcsak a többi testrész — lábak, karok, kezek — nem a már létező lélekhez „odasrófolt” függelékek. Épp ellenkezőleg, a lélek maga fejlesztette ki őket céljai elérésére. Tehát az érzékszervek a külvilág megismerésére hivatottak. De ki is kételkedne ebben Szent Ágoston szerint, aki szintén a

megismerésben betöltött szerepük szempontjából tanulmányozza az érzékszerveket. Azok így beszélnek:

Szemek: — Mi közvetítettük feléd a színek üzenetét.

Fülek: — Általunk fedezheted föl a dolgok hangját.

Orrlyukak: — A szagok és illatok általunk jutnak el hozzád /12/.

Ennél a drámai, Ágostonra jellemző előadásmódnál nem lehetne világosabban kifejezni az érzékszervek létének okát. Az érzékszerveket a lélek mintegy önmagából növeszti ki, mint a megragadás eszközeit. Általuk fogja föl a világban számára készített gazdag adományt.

*

Példaként másoljuk ide Paul Claudel sorait, melyek ebben a perspektívában írják le a szemet: „Ez az áttetsző rügy, a két finom készülékkel ellátott golyó által, ami betölti a koponya kettős üregét, és lehetővé teszi a minden irányba való elmozdulást, e kettős fogékony nap által kerül kapcsolatba mindennel, ami a külvilágban fény. Mintha a látás igénye hozta volna létre a szemet, a szem az arcot, az arc a fejet, a fej ezt a hajlékon nyakat” /13/.

Ha ehhez hasonlóan leírnánk az összes érzékszervet, megértenénk, hogy helyesen mondjuk Arisztotelésszel: „A test a maga egészében a lélekért van” /14/. Azt is megértenénk, mennyire helytelen pl. azt állítanunk, hogy „a lélek a testben van, mintha ott találnánk bebörtönözve”. Nem, a test semmiképpen sem akadály, hanem elengedhetetlen „eszköz”.

Még tovább kell mennünk. Azt kell mondanunk, hogy a dolgok teljesebb befogadásának a biztosítására, a lélek a test belsejében tevékenykedve kimunkálja az idegrendszert. Ebben a hihetetlenül bonyolult szervben különböző zónákat határoz meg, melyek a belső érzékek működését szolgálják, amilyen az általános belső érzékelés, a képzelet és az emlékezés. Ezeknek az agyi területeknek az a feladatuk, hogy a külső érzékektől kapott adatokat megtisztítsák, egyesítsék, kapcsolatba hozzák más, tér és idő szerint megosztott adatokkal. Mindez nagyobb tágasságban és hosszasabban tűnik megőrizni a „kedves mindenséget”, nem csupán „ismerő kezeinkben”, hanem a test belsejében magában, „a képzelet tágas palotájában és az emlékezet raktárában”.

V. fejezet

A „KÖZÖNSÉGES ÉRZÉKELÉS” A KÜLSŐ ÉRZÉKELÉS ADATAIT MÉLYEBBRE VISZI A TUDATBAN

„Az érzékeknek van egy homályos
szellemi értéke.”

/Jacques Maritain/

A növény minden egyes részére : gyökerére, szárára, leveleire, a virág és a gyümölcs a magyarázat, melynek felépítésén dolgozik. A mag által kifejtett munka valódi oka a virág és a gyümölcs. Ugyanezt mondhatjuk el az ember lelkeről a testi fejlődésére vonatkozólag. Ha a lélek felépíti a külső érzékelés öt érzékszervét, ezt azért teszi, hogy képes legyen a megismerésre . Az ismerést J. Maritain így nevezi: „ létem virágzása minden létező virágban” /15/.

Ezen „szellemi virágzás” felé az első lépcsőfok a dolgok belépése a tudatba, érzéki minőségükkel és alakjukkal együtt. Most szóljunk a következő lépcsőfokról. Arról, ahol az emberi lélek a testen belül az agy szervét építi fel. Az agyban létre hozza azokat a befogadó zónákat, melyek a külső érzékek adatait belsővé változtatják, „interiorizálják”. Az emberi agy anatómiai metszete a belső érzékelésnek három helyét mutatja: közönséges érzékelés, képzelet, emlékezet. A kívülről kapott érzéki adatokat e három képesség dolgozza fel . E feldolgozás készíti elő az érzékelt dolgot arra, hogy az értelem el tudja olvasni, mint valóságot.

*

Először a belső érzékelésről beszélünk, amelyet Arisztotelész „közönséges érzékelésnek” nevez. Ezt nem a megszokott értelemben kell vennünk. A félreértések elkerülése végett újabban „gnózis”-nak nevezik. Belső érzékelésről van szó, mert az agy bizonyos területéhez kapcsolódik.

A belső érzékek közül legelőször efelé irányul az összes érzéki benyomás, hogy ott létrejöjjön a szintézisük. Arisztotelész már megállapította ezt az egységesítésre való törekvést egészen egyszerű tapasztalatok alapján: ha a citrom sárga színének látványára automatikusan feltámad bennem savanyúságának emléke, ez azt jelenti, hogy a két érzékelt adottság előzőleg ugyanabban az érzékben egyesült, mely csak belső lehet. A lélek az agyban létrehoz egy eszközt, melynek az a feladata, hogy összegyűjtse és egyesítse az önmagukban össze nem illő információk sokaságát.

Önmaguktól ugyanis a színek, szagok, ízek nem kapcsolódnak össze, inkább ellentétesek. A lélek által felépített agy egy része egyesítő képességgel rendelkezik, mely az összes adatból egy és ugyanazon tárgyat alkot.

*

Ennek az egyesítő működésnek nagy jelentősége van. A közönséges érzékelésnek ez a működése a tárgynak az érzékelés szintjén az állandóság érzetét biztosítja. A különböző benyomások, színek, ízek, illatok ugyanazon tárgyra összpontosulnak, megszűnik tiszta „szubjektivitásuk”. Ekkor az érzékes ismeret mintegy a vázlata lesz annak, amit az értelem majd a dolgok „létének” fog nevezni.

Az ismerő alany számára ez egyben az öntudat kezdete is lesz. E belső érzékelésnek köszönhetően a megismerő érzékeli, hogy lát, hall, érez. Ez még nem kifejezetten öntudat, inkább annak a tudatosítása, hogy ez az érzékelés a sajátunk. Valamely szervhez tartozó külső érzéknek lehetetlen önmagára reflektálnia. De az általános belső érzékelés a külső érzékelés tárgyait és érzeteit, mint sajátját ismeri fel.

*

Az általános belső érzékelésnek tehát két sajátos funkciója van. Egyrészt a nagy mennyiségű érzékelt adatot, különbözőségük ellenére egy és ugyanazon tárggyá alakítja át. Másrészt e tárggyal szemben bizonyos önfelismeréshez járul hozzá. E két funkció a lélekben döntő lépést tesz a tökéletes ismeret felé. Az érzékelés szintjén előkészíti a dolgok befogadását a maguk sajátos egységében, meghagyva azok objektív függetlenségét. Így előkészíti a dolgok létének a befogadását meghagyva saját létüket. Ekkor mondhatjuk el valószínűleg, hogy ez az ismeret sajátos virágzást valósít meg: „virágzás minden létezőnek a virágában”. Az általános belső érzékelésben nyilvánul meg először az érzékek homályos szellemi értéke.

VI. fejezet

AZ ÉRZÉKELÉSNEK A LÉLEK FELÉ VEZETŐ ÚTJÁN A KÉPZELET MINDKETTŐVEL ROKONSÁGBAN VAN.

„A képzelet a lélek szeme”
/J. Joubert/

Az emberi lélek úgy törekszik a dolgok ismeretére, mint ahogyan a mag törekszik virágja felé. Azt, ami felé a lélek irányul, a kontemplatív filozófia *egyetemes Rózsának* nevezi. És való igaz, hogy az élőlények közül az ember kiválik azzal a képességével, hogy határtalan mennyiségű tárgyat képes befogadni a lelkébe. Ezt a szinte végtelen nyitottságra való képességet a képzelet segíti kibontakozni.

*

A képzelet csodálatos képessége, hogy a dolgokat fizikai távollétük ellenére újra megjeleníti a tudatban. Szent Ágoston lelkesedéssel beszél arról a nagy kincsről, ami felett a képzelet őröködik: „Itt található az a számtalan kép, melyet a különfajta észlelések szállítottak” /16/.

*

Formamegőrző képességén kívül, a képzelet rendkívüli közvetlenségét is megcsodálhatjuk. Neki köszönhető, hogy végtelen számban újra felidézhetjük azokat a dolgokat, melyek nélküle örökre a tudattalanba süllyednének. Szent Ágoston még mindig a képzeleti tudat életével kapcsolatban ezt írja: „Szeretek sötétben és csendben lenni, emlékezetemben a kedvem szerint megjeleníthetem a színeket, megkülönböztethetem a feketét a fehértől és az összes többi szint egymástól ... A más érzékeim által bennem megjelent és összegyűjtött benyomásokat tetszésem szerint felidézem; megkülönböztetem a lilium illatát az ibolyától, anélkül, hogy bármilyen virágot megszagolnék; jobban kedvelhetem a mézet a forralt bornál, a simát az érdesnél anélkül, hogy valamit is megízlelnék vagy megérintenék” /17/. Mindez feltételezi, hogy nemcsak vizuális, hanem szagló, ízlelő és tapintó képzeleteink is vannak.

*

A képek *intencionális* jellegét még egyszer alá kell húznunk. A „szándékoság” fogalmával a képek *realista* természetét idézzük fel. Mikor az ismerő, hogy egy távollévő dolgot megjelenítsen, felidéz egy képet, nem a képet, mint olyant látja, hanem e jelenvalóvá tett dolgot. A kép kitörlődik a tárgy előtt. A tudatot közvetlenül magával a dologgal hozza kapcsolatba.

A képzet *a létezés új módjával* öltözteti fel a dolgokat. Ezért nem szükséges, hogy az ismerő térbelileg kimenjen a külső világba. Hanem inkább a külső világ válik jelenvalóvá hirtelen a lélekben, új létezést kapva. A rajta kívüli létezőket önmagába hívja: „ott rendelkezésemre áll az ég, a föld, a tenger és minden, amit érzékeim útján tapasztaltam, csupán az elfelejtett dolgok hiányoznak. Hogyan is beszélhetnék róluk, ha a látott hegyeket, hullámokat, folyókat, csillagokat, ezt az óceánt nem látnám belülről az emlékezetemben a külső szemeimmel felfogott dimenzióival” /18/. Észrevehetjük e szövegben a „belső” és a „külső” dialektikáját, melyet Szent Ágoston használ a képzeleti tudat misztériumának bemutatására.

*

Ezzel a pszichikai életerejével, meglepő közvetlenségével és akaratlagosságával a képzelet a szellemhez közelít. A másodperc tört része alatt megjelenik bennem Párizs, és édesanyám, noha ő már harminc éve eltávozott ebből a világból! A képzeletnek mindazonáltal szüksége van a testre. Hogy az ismeret ezen képességével rendelkezék, a lélek magában az agyban rendkívül finom eszközöket alkotott. „Ezek az agyi képek az érzéki észlelés egyes zónáit messze meghaladják, és az agy óriási területeire kiterjednek” /19/. Újra csak elmondhatjuk: „Az emberi léleknek szüksége van a testre”. Vele és általa visz végbe csodálatos dolgokat!

VII. fejezet

AZ EMLÉKEZETNEK KÖSZÖNHETŐEN AZ EMBERI LÉLEK AZ IDŐ FÖLÖTT KEZD LÉLEGEZNI

„Látom magamban felnőni a múltat”
/Apollinaire/

A képzelettel egy másik belső képesség működik együtt, amelynek köszönhetően erősödik az ismerés. Most az emlékezetről fogunk beszélni. A természet tárgya színe előtt, melyet az emlékezetnek köszönhetően a képzelet felidéz, az ismerés tárgya megalapozódik és gyarapodik.

Az érzéletek és képek hatalmas áradata nem vész el teljesen a tudatalattiban. Bár az ismert tárgyak nagy része sosem merül fel a tudatban, az emlékezet mégis nagyon sokat közülük elő tud hívni ebből a mélységből. Az emlékezetnek megvan a képessége, hogy a felejtés homokjából kiássza és a felszínre hozza azokat. Folyamatosságot teremt közöttük, egyfajta egységet, melyet Bergson „tartam”-nak nevez. Számára a tartam volt a lélek idejének árnyéka a lét fényében.

*

Álljunk meg egy pillanatra, hogy szemléljük az emberi lélek e csodálatos képességét: életünk könyvének teljes oldalait képes felidézni, újra életre hívni, nem természetes léte, hanem e szerint az úgy nevezett intencionális lét szerint. A múlt, amiről azt hittük, hogy végleg elmerült, lám ebben az „anyagtalan” létben újra jelenvalóvá válik.

Sőt az emlékezet aktusa megajándékozta az ismerőt múltbeli „önmagának a látásával”, s ezek a képek feljutnak a tudatba. Az emlékezet aktusa lehetővé teszi a képek által a múlt visszatérését, de ugyanakkor az előtte és utána fogalmával az emlékezet ebbe a pszichikai folytonosságba beleviszi a viszonyok rendszerét. Az emlékezet sajátos tárgya az idő a maga hármasa — múlt, jelen, jövő — viszonyával. De az emlékezet közülük csak a múltat rögzíti.

„Látom magamban felnőni a múltat”. Az emlékezetnek köszönhetően elmondhatom, hogy nyolc évvel ezelőtt voltam Réunion szigetén, ahol tanítottam. De előtte harminc éven át Svájcban tanítottam egy gimnáziumban. Aquinoi Szent Tamás nagy pontossággal ezt írja: az emlékezet feladata „sentire tempus”. Ezt így fordíthatjuk: „az idő belső érzékelése”.

*

Létrehozni a múlt történései ölen egy folytonosságot, ebből következően időtartamot teremteni, létrehozni valami egészet, ez az emlékezet első feladata. Ennek folyamán az emlékezet hozzájárul a *pszichológiai én* megteremtéséhez. „Az emlékezet hatalmas palotájában itt találkozom önmagammal, itt emlékszem vissza önmagamra, arra, amit tettem, a pillanatra és a helyre, ahol ez történt, az érzelmi állapotomra, mikor cselekedtem” /20/. És valóban igaz, hogy életem múltbeli eseményeit nem idézhetem vissza anélkül, hogy saját magamat bele ne vonnám.

Mikor visszaemlékszem múltbeli cselekedeteimre, „önmagamat” látom, amint tanítok, hegyet mászok, átrepülök az óceánt. Életem folytonossága, melyet képsorozat gyűjt egybe, szükségszerűen megkettőződik az „én” létezésem, tehát „saját magam” folytonosságától: „Találkozom önmagammal”, mondta Szent Ágoston. Az emlékezet nélkül csak pillanatnyi, pontszerű létezésem lenne. Számomra a semmihez lenne közel, megfosztva a folytonosságtól, az állandóságtól. Az emlékezet hozza létre a tudat fényében létem identitását. Felfedezem, hogy folyamatos teljesség vagyok. Az emlékezet tehát az öntudat kiváltságos eszköze. Egy tisztán pillanatnyi, csak a tudat villanásaiból álló ismeret az öntudatlanságot érintené.

*

Az emlékezetnek köszönhetően az ismerő, mint alany áll a tárggyal szemben. Tudjuk, hogy az alany-tárgy két pólusa nélkül nincs ismeret. De itt ki kell hangsúlyozni, hogy az emlékezet aktusának kiteljesedéséhez bizonyos fiziológiai feltételek szükségesek. Még akkor is, ha a zónákat illetően azok agyban való elhelyezkedésének kérdése nyitva marad. Csak a szerv helyét lehet meghatározni, az ismeret aktusa tisztán pszichikai. Megerősíthetjük, hogy az agy kétségtelenül csupán a feltétele a külső és a belső érzéki ismeretnek. Újra a könyv első részében kifejtett igazsághoz érkezünk: „A test a lélek műve”.

*

A fejezet végére érve fontos, hogy az olvasó pontosan megértse az emlékezet szerepét. Nem szabad sosem megfélekedni arról, hogy e képesség a múltat csak mint az ismeret tárgyát őrzi meg. Az igaz, hogy a múltat jelenvalóvá teszi, de csak a. intencionális létezés szintjén. Az is igaz, hogy e lét folytán a múlt válik ismertté, és nem a múlt képe, mint kép. De ez nem változtat a té-

nyen, hogy a múlt a maga fizikai, anyagi valóságában többé már nem létezik. És éppen ezért mondhatjuk el, hogy az emlékezetnek köszönhetően megadatott az embernek, hogy ne csak az legyen, ami pillanatnyilag ő, hanem az is, ami volt.

AZ ELSŐ RÉSZ ÖSSZEFOGLALÁSA

Minthogy az emberi lélek titkába szeretnénk egy kicsit behatolni, indulásként annak egészen elsődleges működését vettük fontolóra. Azt a munkát szemléltük, amellyel jövőendő tevékenységei számára megalkotja a maga eszközeit, vagyis a szerveit. Mindenek fölött azon elméltünk, amit legsajátosabb tevékenysége, az *ismerés* számára készít.

A fiziológusok módjára hosszan követhetnénk a természet értelmes munkáját: a szem lencséjének simaságát, egy fotós fekete doboz megépítését, megfelelő helyek kimélyítését és kialakítását a koponyacsontokban a fül, az orr, a száj számára. Ki nem látja, hogy itt az élő ember belső elve van jelen, egyébként ahogyan a virág és a madár esetében működik egy *létrehozó eszme*. Claude Bernard mindenesetre századokkal Arisztotelész után újra elővette magát ezt az elnevezést: *irányító eszme, entéléchia*.

Ez az éltető elv azonban nem csupán elkészítője saját eszközeinek. Fel van ruházva azok működtetésének a képességével is. És ebből a világos szempontból jogot formál arra, hogy „léleknek” nevezzük. Arra akarunk ezzel rámutatni, hogy a test *lényegi eszméje*, hogy ez az alkotó elv „fűjtatja”, lelkesíti a szerveit, vagyis a külső és a belső érzékek szerveit, az érzékelhető minőségek fölfogásának a képességét, s mindazt, amit a természet világa végtelen gazdagságban följánl számára. Az emberi lélek kölcsön vehette a költő szavait és elmondhatja vele:

„Kifeszítem ismeretem hatalmas hálóját, mint amikor a rezések meghódítják a fúvósokat és egyre jobban átjárják a zenekar mélységeit” /21/.

JEGYZETEK

10. *Vallomások*, X. könyv, X. fejezet
11. *Vallomások*, X. könyv, VIII. fejezet
12. *Vallomások*, X. könyv, X. fejezet
13. *La sensation du Divin*, Etudes carmelitaines, Nos sens et Dieu, Desclée, 1954, p. 20.
14. Az állatok részei, 645 b-13
15. *Reflexion sur l'intelligence*, Desclée, 1930. p. 106.
16. *Vallomások*, X. könyv, VIII. fejezet
17. *Vallomások*, uo.
18. *Vallomások*, uo.
19. P. Chauchard, *Le cerveau et la conscience*, Le seuil, 1960, p. 104.
20. *Vallomások*, X. könyv, VIII. fejezet
21. P. Claudel, *Cinq grandes odes* Pléiade, 1957, p. 241.

Fordította: Csomor Ottóné

Kuminetz Géza*

A KATOLIKUS EMBER RÉSZVÉTELE A KÖZÉLETBEN HORVÁTH SÁNDOR O.P. TÁRSADALOMBÖLCSELETE FÉNYÉBEN¹

1. Bevezetés

Az ember úgy teremtett, hogy sajátos és lényegi relációk határozzák meg az életét. S addig jár az emberlét ösvényén, amíg e relációkat kellően ápolja. Ezek az alaprelációk az önmagunkkal, az embertárssal, a kozmoszsal, illetve az Istennel való kapcsolatot jelentik és fejezik ki. Ha bármelyikben is hiány, defektus keletkezik, minden siker ellenére beteggé válik a lélek. E viszonyokkal kapcsolatban azt is tudnunk kell, hogy ezek pontosan miben is állnak, azaz hogy milyen eszmékben öltenek testet. Ha helyesen gondolkodunk saját létünkéről, a világmindenség és Isten létéről, és ezen ismeret fényében cselekszünk, ezen ismeretet tekintjük a legdrágábbnak, vagyis ha a legnemesebb érzelmekkel itatjuk át azokat, úgy helyesen teljesedik be az életünk. Ha pedig torz képet követünk a fenti vonatkozások tekintetében, úgy az megrontja az életünket, mind az egyénit, mind pedig a társadalmat. Talán fogalmazhatunk úgy, hogy übermenschek és untermenschek disszociált, ám kényszer alatt egybetartott tömegévé lesz az emberiség és e két tábor antagonisztikus ellentétét kifejezve ádáz harcok terévé válik a föld. Vagy Jáki Szaniszló kifejezésével élve szaktudós óriás—erkölcsi törpék skizofrén alakjai népesítik be bolygónkat.

Abban a kegyelemben van részünk, hogy részt kaphattunk az igaz hitből, vagyis abból a hitből, mely a fenti relációkat az ember számára a maguk teljes tisztaságában tanítja, és rendelkezik azokkal a kegyelmi eszközökkel, melyek segítségével a hívő, — igaz nagy küzdelmek közepette —, de békében él önmagával, az embertársával, a világmindenséggel és a Kozmosz gazdájával, Istennel. Krisztus az ember, a társadalom, a kozmosz megváltója egy személyben, aki arra jogosítja fel követőit, hogy a világ végéig tegyenek tanúságot Róla, vagyis arról, hogy mi is az Igazság, az az Igazság, mely igazzá (nemcsak jóvá!) teszi az egyént, mely Igazság a társadalmat az emberré válás nagy segítőjévé teszi, mely az Igaz Isten ismeretét és szeretetét fejezi ki.

* Pázmány Péter Katolikus Egyetem

¹ A kutatást az MTA támogatta a Magyar Tudományos Akadémia és a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Liturgiatudományi Kutatócsoportjában folytatott munka keretében, továbbá ez a tanulmány az OTKA T 049577 számú kutatási támogatását is élvezte.

Jóllehet a fentebb megjelölt relációk szerves módon összefüggenek egymással, ebben az előadásban sajátosan csak egyet fogunk alaposabban szemügyre venni, és pedig az embertársra, vagyis a társadalomra vonatkozót. Sőt, tovább vizsgálva ezt a területet, annak is csak egy szeletét kívánom részletesebben bemutatni. A társadalmi életnek ugyanis vannak az egyénre, a családra, a házra és az államra vonatkozó dimenziói. Ezeket részleteiben nem kívánom elemezni, ám a maga globalitásában mégis ezekkel is foglalkozom majd, mivel az a szelet, melyet vázolni szeretnék Horváth Sándor O.P. gondolatainak közreadásával, az egész társadalmi életre, sőt indirekt módon az összes fentebb jelzett relációra vonatkozik, s ez a közélet. A megválaszolandó kérdés pedig az, hogy miként kell a katolikus embernek a közülethez viszonyulnia, abban milyen szerepet kell vállalnia. Vagy más formában feltéve a kérdést: Van-e hitvallás a politikában? Igaz-e a politikai életben való tevékenységünkre Jézus kijelentése: Aki megvall engem az emberek előtt, azt én is megvallom Atyám előtt? Azaz, ha a közéletben nem teszünk tanúságot Krisztusról, az felér-e a hit gyakorlati megtagadásával?

E kérdés megválaszolása különös aktualitású. Ám ahogyan Horváth Sándor sem kívánt a napi politikába beleszólni, úgy e tanulmány szerzője (vagy inkább összeállítója, illetve kommentátora²) is követi mesterét. A mai politikai erők, nemcsak országunkban, de szinte mindenütt a nyugati világban nem nézik jó szemmel azt, ha a katolikus egyház erkölcsi véleményt fogalmaz meg a társadalmi életre vonatkozóan. Jóllehet a modern államok pluralizmust hirdetnek, a szólásszabadság eltökélt szószólói, még sincs ínyükre, ha egy vallás kritikát gyakorol felettük. Mi lehet ennek az oka? Az, hogy míg a többi vallás általában így vagy úgy vélekedik az ember sorsáról, addig a katolikus egyház nemcsak a szubjektum számára esetleg tetszetős, de mégiscsak tisztán alanyi értéket megjelenítő gondolatokat tanít, hanem azt mondja, hogy a dologgal kapcsolatban az igazat mondja ki. Ez implicit módon azt jelenti, hogy aki ezzel a tanítással ellentétesen vélekedik, tévedésben van, s tévedése révén az ember, még ha jóhiszeműen is, de torz módon valósítja meg önmagát. Furcsa, ha a relativizmus megrögzött prófétái erre felszisszennek, hiszen ha következetesek lennének, csendben kéne maradniuk, hiszen ez is csak egy vélemény a sok között. Ám nem ezt teszik, s ez épp annak a jele, hogy a relativizmus mögött egy démoni abszolutizmus lapul, mely nem képes teljesen álcázni magát. Az egyház tanításának igaz volta továbbá azt az ismeretelméleti problémát is felveti, hogy minderre az ismeretre képes-e az emberi szellem? Azaz, az időlegesben megláthatjuk-e az időfelettit, a részlegesben felfedezhetjük-e az egyetemest, a sajátosan fel tudjuk-e lelteni az általánost, a konkrétból ki tudjuk-e vonni az absztraktot, az analízisből lesz-e szintézis, vagyis hogy a tapasztalat révén egye-

² Vö. S. BONAVENTURA: „Quadruplex est modus faciendi librum: 1) Aliquis enim scribit aliena, nihil addendo vel mutando; et iste mere dicitur *scriptor*. 2) Aliquis scribit et aliena, addendo, sed non de suo; et iste *compilator* dicitur. 3) Aliquis scribit et aliena et sua, sed aliena tamquam principalia, et sua tamquam adnexa ad evidentiam; et iste dicitur *commentator*, non auctor. 4) Aliquis scribit et sua et aliena, sed sua tamquam principalia, aliena tamquam adnexa ad confirmationem et talis debet dici *auctor*.” in *I. Sent. Proemium, q. 4.*

temes ismerethez, értékhez el tudunk-e jutni. A világ ma, és valószínűleg a világ végéig erre tagadó választ fog adni, mert el akar szakítani minket az Igazságtól. Ám a katolikus egyház tagjai számára igenlő a felelet. Vagyis az örök értékeket képesek vagyunk felismerni, illetve azokat kodifikálni, s ez kötelességünk is, s azt mondja, hogy ezen értékek nélkül inkább csak az emberi nem példányai leszünk, de nem teljes értékű emberi, valóban humánus lények.

Horváth Sándor domonkos hittudós nagynevű rendtársához hasonlóan az örök értékek kodifikátora kívánt lenni, vallva a tomista tételt, hogy az Aquinói óta az általa alkotott rendszeren tökéletesíteni ugyan lehet, ám az általa kijelölt szellemi útvonalról a jövőben már nem szabad letérni.³ A katolikus hit értelmi modellezésére, s így a világgal való értelmes párbeszéd képességére és készségére - úgy gondoljuk - valóban ma sincs jobb út, mint a skolasztika által létrehozott filozófia. Ez a bölcséleti felfogásmód olyan, mint az Evangélium kovásza, amivel találkozik, azt átjárja, keleszti, megtisztítja. E tevékenység eredménye az a hallatlanul gazdag heurisztikus és hermeneutikus készlet, mellyel a mi filozófiánk rendelkezik. Szemére vetik, hogy túl absztrakt. Ez igaz, ám ha az absztrakt az egyetemeset fejezi ki, annak fényében helyesen fogjuk általában az élet, vagy kitűzött sajátos témánknál maradva a társadalom jelenségeit megítélni. További szempont, hogy jóllehet a filozófusok absztrakt módon fejezik ki magukat, ám igencsak konkrét módon szoktak gondolkodni.

Ma a nyugati teológiai gondolkodás - az én meglátásom szerint - nem áll azon a szellemi magaslati ponton, mint amilyenén például nyugodott a tomista Horváth Sándoré, vagy a piarista Schütz Antalé. Szellemi örökségük főleg emiatt hever parlagon. S aki nem érti azt, amit olvas ezekből a művekből, az könnyen jut ma arra a végkövetkeztetésre, hogy a dolog időszerűtlen, már elavult. Ez is egy sajátos jelensége a mai ún. tudományos életnek, s ez az előítélet sarkosabban fogalmazva nem más, mint következetesség a következetlenségben.

E bevezető gondolatok után lássuk, mi módon látja megvalósulni szerzőnk a katolikus ember közéletben való részvételét, ám előbb röviden vázoljuk társadalombölcséleti munkásságát.

2. Horváth Sándor társadalombölcséleti munkássága

Horváth Sándort, mint jó domonkos szerzetest, nemcsak a hit elméleti kérdései foglalkoztatták, hanem nyitott szemmel nézte korának társadalmi problémáit is, s próbált választ találni a hit fényében ezekre a lelket minden korábbinál nyugtalanítóbb kérdésekre.

Társadalombölcséleti dolgozatai az ember eme fontos relációjának szinte minden lényeges szegmensére rámutatnak. Időrendben első munkája az első

³Vö. HORVÁTH, S., *Aquinói Szent Tamás világnézete*, in DABÓCI, M.- FILA, B. - FILA, L. (szerk.), *Horváth Sándor O.P. emlékkönyv. Örök eszmék Aquinói Szent Tamásnál*, Budapest 1985, 112.

világháború idején született, melynek címe: *Állameszme és népek önrendelkezési joga* (1918)⁴. Ezt a munkát bővítette és új megvilágításba helyezte a *Szent Tamás állameszménye* című munkája⁵. Következő tanulmánya 1922-ből való, mely a Szent István Akadémián elhangzott székfoglaló előadásának írott változata. Címe: *A haza és a hazaszeretet bölcséleti alapjai*. 1928-ban jelenteti meg a *Katolikus közélet* című három tanulmányból álló munkáját. 1929-ben a nagy nemzetközi visszhangot kiváltó *Eigentumsrecht nach dem hl. Thomas von Aquin* jelenik meg Graz-ban, mely a tulajdonjogról szól. Mint ismert, a tulajdonjogi viszonyok alapvető módon nyomják rá bélyegüket egy-egy társadalmi alakulatra, vagyis meghatározó módon befolyásolják az emberek életét. 1941-ben összefoglalja, mintegy kodifikálja az alapvető emberi jogokat a katolikus természetjog-tant kifejtve. Ez az értekezése *A természetjog rendező szerepe* címet viseli. Ezt a művet bizonyos pontokon részletesebben fejti ki a *Társadalmi alakulások és a természetjog* 1942-ben, illetve az 1943-ban kiadott rövid dolgozat a házassággal kapcsolatban (*Házasság és jövőnk*). További újabb természetjogi szempontok kerülnek előtérbe az 1944-ben kiadott *Örök eszmék és eszmei magvak Szent Tamásnál* című gyűjteményes kötetben. Így *A természetjog egyedi és közösségi vonatkozásai*, a *Létjog*, a *Nemzeti erkölcs - keresztény erkölcs*; az *Átértékelés vagy megvilágítás* című tanulmányokkal. Nem kerüli el figyelmét a rasszista felfogás tévedése sem, mivel a *Hitvédelmi tanulmányok* utolsó írása a „*XII. Piusz pápaságának nagy problémái*” (1943) erről is szót ejt. A világháború után kisebb, ám összefoglaló jellegű cikkei jelennek meg, melyek az örök törvényt⁶, a természetjogot⁷, a katolikus egyház iskolákhoz, illetve neveléshez való jogát⁸, valamint az angyalok-démonok⁹ tárgykörét elemzik. A felsorolt témákból látszik az az ív, mely végeredményben a társadalmi élet démonizálását, illetve démonizálódását sejteti, s talán ez volt Horváth Sándor végkövetkeztetése korának társadalmáról. Ezen negativitást a keresztény társadalom-felfogás pozitívításával kívánta ellensúlyozni, rámutatva a katolikusoknak a társadalmakban betöltött nagy felelősségére, a hazugságokat feltáró kötelességére.

⁴ Vö. HORVÁTH, S., *Az állameszme és a népek önrendelkezési joga*, in *Religio* 77 (1918) 256-279; 356-379.

⁵ Vö. HORVÁTH, S., *Szent Tamás állameszménye*, in *Örök eszmék és eszmei magvak Szent Tamásnál. Bölcséleti és hittudományi tanulmányok*, Budapest 1944, 269-336.

⁶ Vö. HORVÁTH, S., *Örök törvény*, in *Vigília* (1948) 513-521.

⁷ Vö. HORVÁTH, S., *A természetjog*, in *Vigília* (1949) 218-234.

⁸ Vö. HORVÁTH, S., *Az Egyház szerepe és jogi helyzete a nevelésben*, in *Vigília* (1948) 321-329.

⁹ Vö. HORVÁTH, S., *Angyalok-démonok*, in *Vigília* (1948) 591-602; 713-724; (1949) 82-96.

3. A hívő ember részvétele a közéletben

Amint a fentiekből kiderül, Horváth Sándor a társadalmi élet minden bölcséletileg fontos területét feltérképezte, így az egyéni, a családi, a nemzeti (haza) és az állami létet egyaránt. A közélet, vagyis a politikai élet mindezeket a vonatkozásokat érinti rövid-, közép- és hosszú távon egyaránt. Természetesen tovább bonthatók a társadalmi élet dimenziói, miként a prizma színeire bontja a fényt. Így beszélhetünk tudományos-, és kulturális életről, iskolarendszerről, egészségügyről, gazdasági életről, honvédelemről, vallási életről, munkaerőpiacról, stb., s nyilván ezek bel- és külpolitikai kapcsolatairól.

Kiindulási pontja az ember, aki mivel Isten képmására teremtett, sajátos méltóság birtokosa, ami a szabad döntésben, a szabadság felelős gyakorlásában ölt leginkább testet. Az ember tehát vallás-erkölcsi lény,¹⁰ akinek fel kell ismernie a létét kibontakoztató vallás-erkölcsi törvényeket, s ezek szolgálatába kell állnia. Az Igazság ebben és csakis ebben az értelemben tesz szabaddá bennünket. A közélet középpontjában tehát az emberi személynek kell lennie. A társadalomnak olyan struktúrákat kell létrehoznia és működtetnie, melyek az emberi személy védelmét, kibontakozását szolgálják, s nem szabad olyan jelenségeket eltűrnie, melyek az emberi személyre nézve veszélyeket rejtenek magukban. A társadalom alakulása (rombolása vagy építése) végeredményben szabad emberi cselekedetek által történik, így az ép törvényekre vonatkozó tudatlanság, tévedés, közönyösség, vagy azoknak tudatos elutasítása, a nevelési tényezők elcsenevészesítése megronthatja, végeredményben démonizálhatja, mintegy pokollá teszi az egész társadalmi életet. A katolikus egyház hit és erkölcs dolgában tévedésmentesen tanítja a nemzeteket, ennek következtében joga és kötelessége, hogy „mindig és mindenütt erkölcsi elveket hirdessen a társadalmi renddel kapcsolatban is, továbbá hogy ítéletet mondjon bármely emberi dologról, ha az emberi személy alapvető jogai vagy a lelkek üdve megkívánja”.¹¹

Jelen esetben nem az egyházi tanítóhivatal tanítását elemezzük, hanem egy katolikus teológusét, akinek gondolatai, amint látni fogjuk, teljes mértékben egybevágnak ezzel a tanítással. Azt a szempontot sem szabad elfelejtenünk, hogy az egyházi tanítóhivatal tanítását jelentős részben a nagynevű teológusok munkái kövezték ki és ez a jövőben is minden valószínűség szerint így lesz.¹² Ebből a szempontból az egyház és teológusainak társadalmi tanítása tulajdonképpen nem más, mint a hit fényében, azaz az igaz tanítás fényében meghozott erkölcsi ítélet.

Horváth Sándor közéletre vonatkozó gondolatait az alábbi módon csoportosíthatjuk: 1) A katolikus hazafiság, 2) a hitvallás a politikai életben, 3) a tulaj-

¹⁰ Vö. HORVÁTH, S., *A természetjog egyedi vonatkozásai*, in HORVÁTH, S., *Örök eszmék és eszmei magvak Szent Tamásnál*, Budapest 1944, 229.

¹¹ Vö. 747. kánon 2§ CIC.

¹² Horváth Sándor *Eigentumsrecht*-jével kapcsolatban maradt fenn az a hír, hogy jelentős módon befolyásolta a XI. Piusz pápa által 1931-ben kiadott *Quadragesimo anno* kezdetű szociális enciklikát.

donjog 4) az állam szerepe a közéletben és 5) a társadalom démonizálása, illetve démonizálódása.

3.1. A katolikus hazafiság fogalma¹³

Mint oly sok fogalom, úgy a hazafiság fogalma is különböző tartalmi jegyeket vehet fel, melyek közül egyesek nem egyeztethetők össze a katolikus tanítással, míg mások igen. Így nem egyeztethető össze a katolikus erkölccsel az olyan hazafiság, illetve hazaszeretet fogalom, melyet szerzőnk nacionalistának, illetve internacionalistának nevez. Ezekből a túlzásokból kell kiemelni a középben található (de egyáltalán nem középszerű!) katolikus felfogást.

Horváth mindenekelőtt leszögezi, hogy az embernek szüksége van hazára, államra. A hazát és javait a nemzet birtokolja, mely az egységes neveltetésű, nyelvű, alapvetően azonos hagyományokkal és törekvésekkel élő emberek szerves összessége. A haza és a nemzet természetes módon alakulnak ki az ember társadalmiasodása során, ezért ennek megfelelő erkölcsi értéket képviselnek. S ezeknek az értékeknek az ismerete, elismerése és megbecsülése hívja életre a nemzeti öntudatot.¹⁴ Ennek a nemzeti öntudatnak a kialakulása is természetes jelenség, s feltétlenül kívánatos a soron következő nemzedék tudatába való átörökítése, amit elsősorban az oktatás-nevelés, a kultúra valósít meg. Az egészséges nemzeti öntudatú ember azt akarja, hogy nemzetének faji, kulturális és jogi értékei nemcsak a hazai, de a nemzetek közötti közéletben is megjelenjenek. Mindaddig, amíg e szándékot a szeretet és az igazságosság erényei hatják át, az nem válik károssá, azaz más népeket elnyomó magatartássá. Amennyiben más népek hasonló értékeinek elnyomására, vagy más nép rabszolgává tételére irányul a hazafiság, úgy az nacionalizmussá, más népeket lenéző és gyűlölő sovinizmussá torzul, ami homlokegyenest ellenkezik a katolikus erkölcsi tanítással. Minden nemzetnek ugyanis megvan a joga a saját létéhez, s vele együtt sajátos civilizációjához, kultúrájához.

Az egyén a családon kívül a hazájának, nemzetének köszönheti emberi létét, mivel az ún. humánus élet csak a társadalom e tényezőinek hatékony közreműködésével lehetséges. Ezért nemcsak jogai vannak az egyénnek a hazájával, illetve nemzetével kapcsolatban, hanem kötelességei is, melyek elsősorban ezen értékek ápolására, védelmére vonatkoznak. Az egyes hatalmi tényezőknek tehát nem szabad ezeket a jogokat és kötelességeket eltörölni, hanem tökéletesítésükön kell fáradozniuk úgy, hogy az egyes nemzetek sajátos igényeit a szeretet és az igazságosság erényei segítségével felmérjük és tiszteletben tartjuk és tartatjuk.

Horváth szerint a természet rendjében lehetetlen egységes társadalmat létesíteni. Az egyes nemzetek sajátos hagyományainak tarkasága, a nyelvi és kulturá-

¹³ Vö. HORVÁTH, S., *Katolikus hazafiság*, in HORVÁTH, S., *Katolikus közélet*, Budapest 1928, 3-14.

¹⁴ Vö. HORVÁTH, S., *A haza és hazaszeretet bölcséleti alapjai*, Budapest 1922, 1-24.

lis különbözőségeket ezt lehetetlenné teszik. Mivel ezek a különbségek természetes különbségek, ezért jogvédelmet élveznek. Ezt a védelmet rúgja fel az egyes nemzeteket erőszakosan egységesíteni akaró internacionalizmus, mely törölni szándékozik a nemzeti kultúrát. Ez a felfogás szintén elfajzása a hazafiság érényének, s szintén élesen szemben áll a katolikus felfogással. Ez az ún. internacionalista felfogás abból a téves alapelvből indul ki, hogy az egyén minden kötelezettségtől mentes szabadsággal jön a világra. Ez azonban nem így van, mivel az egyén a társadalomnak köszönheti nemcsak létét, de emberré nevelését is, tehát ezekkel a tényezőkkel szemben eltörölhetetlen kötelezettségei vannak. Ezt akarja kifejezni a Tízparancsolat negyedik parancsa. A család és a haza értékeit, jogait nem szabad semmibe venni. A honpolgár tehát nemcsak élvezi a társadalom biztosította javakat, hanem azok gyarapításában és fenntartásában szeretetből és igazságos módon részt kell vállalnia.

Ugyanakkor létezik az emberiség különböző kultúráinak és hagyományainak egyesítése, ám erre csak természetfeletti módon van lehetőség. Amint ezen egyesítés természetfeletti jellege mutatja, ebben a felfogásban a nemzetek nemzeti, azaz természetes értékei lényegében megmaradnak. Ezt a természetfeletti egyesítést, melynek Horváth Sándor a szupernacionalizmus nevet adja hirdeti a katolikus vallás. Krisztus ugyanis egy nemzetek feletti társadalomban egyesíti és egységesíti a népeket. Ebben a természetfeletti egységben és egyesítésben neme-sebbé válnak a nemzeti értékek, tisztul a hazaszeretet érénye is, s még nagyobb tisztelet adatik más nemzetek értékeinek. Ám az ide vezető út a nemzeti identitás birtokba vétele. Isten országa parancsai között egyetlen egy sincs, mely ellenkezne a földi haza szeretetével. A keresztény nemzetekfelettség nem sért egyetlen erkölcsi parancsot sem, ezért nem sérti egyetlen nemzetnek sem jogos önérzetét. Ellenkezőleg, a nemzetek közti valódi szolidaritást sűrgeti.

Az egyes nemzetek nem egymástól elszigetelten élnek, hanem egymással élénk kapcsolatban állnak. A különböző kultúrák hatnak egymásra. Más nemzetek sajátos értékeit, érényeiket, munkáját tisztelni kell. A keresztény hazaszeretet azt kívánja, hogy minden nemzet és faj bekapcsolódjék abba a természetfeletti egyesített közösségbe, melyet a katolikus egyház hirdet. Természetesen ez a kapcsolódás szabad tett lehet csak, vagyis a kényszer mindenféle eszköze ki van zárva (se fizikai, se erkölcsi kényszer, se egyéb hátrány kilátásba helyezése, stb.).

További szempont, hogy a helyesen felfogott hazaszeretet, tehát a saját értékeink birtokba vétele és védelme segítségével juthatunk ama empatikus képesség megszerzéséhez, mely látja és védi más nemzetek sajátos értékeit is. Más nemzeteket igazán csak a fentebb említett nemzetekfelettség-tudat birtokában lehet szeretni. Ennek hiányában az egyes nemzetek közti viszony megromlik, más népek gyűlöletessé válhatnak, mely végső esetben a konfliktuskezelés legbrutálisabb eszközének, a fegyvereknek a bevetését hozza magával.

A katolikus egyház végeredményben olyan hazaszeretetre és nemzetekfelettségre neveli tagjait, amely számukra lelkiismereti kötelességgé teszi a nemzeti törvények megtartását, feltéve ha azok nem ellenkeznek az isteni joggal, továbbá

kötelezővé teszi számukra a közjó nemzeti és nemzetek feletti előmozdítását az általános emberszeretet és igazságosság alapján. Katolikus ember tehát csak a fenti kritériumok szerint lehet jó honpolgár, jó hazafi, sőt jó krisztushívó is.

3.2. A katolikusok részvétele a politikai életben¹⁵

Annyit már tudunk, hogy a katolikus ember hazáját szerető emberként lép be a politikai életbe,¹⁶ melyet a közjó rövid- közép- és hosszú távú tervezésének, fenntartásának, ápolásának nevezhetünk. A közjó tulajdonképp mindazon társadalmi feltételek összessége, melyek biztosítják az alapvető jogokat, melyek a társadalom szerves kötelekeit fenntartják és erősítik, melyek egy-egy államban a népek kulturális identitását, emberhez méltó életkörülményeit hivatottak kialakítani, fenntartani. Fő kifejezőmódja a törvényhozás, majd a törvények végrehajtása, illetve az adott törvények alapján történő ítélkezés; fő felelőse pedig a tekintély megtestesítője a kormányzati hatalmat birtokló államhatalom.

De mit jelent hitvalló módon részt venni a politikai életben? Egyrészt azt jelenti, hogy a hívőnek miként kell gondolkodnia és megítélnie a politikai élet eseményeit a hit elveinek fényében, másrészt pedig azt jelenti, hogy nincs elmentmondás a vallás és a politika között, tehát mindkét szektorban ugyanazok az elvek kell hogy érvényesüljenek. Ez már csak abból a tényből is következik, hogy a vallás válaszai adják az ember legalapvetőbb kérdéseire a mindenre kiterjedő, ám nem receptszerű választ.

A mai közélet nagy valószínűséggel elfogadhatatlannak tartja ezeket az állításokat, s azt igyekszik az állampolgárok fejébe sulykolni, hogy a vallásnak nincs és ne is legyen társadalmi mondanivalója, hogy ne lépjen fel társadalomkritikusként. Ám ez egyfajta skizofrén állapotot jelent, ez egy régi téves tanítás felelevenítése, nevezetesen a kettős igazság (duplex veritas) elvének magasztalása. Eszerint más törvényeknek kell engedelmessékednünk a vallásunkban, az egyéni életünkben, és ismét másoknak, általában a hitben vallottakéival ellentéteseknek a társadalmi, főleg a gazdasági és politikai életben. Ez lenne a Horváth által részben sekrestyekirályságnak nevezett felfogás.

A kérdés úgy is feltehető, hogy vajon a hitet, mint világnézetet szabad-e érvényesíteni a politikai életben? Azaz, van-e erkölcsi élet a politikában? Úgy tűnik, hogy a világnézetet sohasem tudjuk kiiktatni se a gondolkodásunkból (tudomány), se a cselekvés világából (politika, erkölcs), sem pedig a művészetek világából. Szükségszerű módon kíséri utunkat a világnézetünk. Mindenesetre ma a politika a tudományhoz hasonlóan megtagadta a köteles közösséget a hittől,

¹⁵ Vö. HORVÁTH, S., *Hitvallás a politikában*, in HORVÁTH, S., *Katolikus közélet*, Budapest 1928, 16-43.

¹⁶ Talán nem túlzás azt állítani, hogy a lelkiünk keresztény, a szíviünk magyar, s Krisztustól tanuljuk egy életen át az igazságot.

közelebről az erkölcsi rendtől és nyíltan hirdeti az ember méltóságát megalapozó és fenntartó örök erkölcsi rendtől való függetlenségét.

Horváth Sándor a problémát megvizsgálva három kérdésre igyekszik válaszolni: 1) Mi tette a hit és a politika viszonyát problematikussá? 2) Van-e joga a hitnek a politika irányításához, azaz lehetséges-e szilárd politika keresztény világnézeti alap nélkül? 3) Meddig terjed a hit beleszólása a politikai életbe?

3.2.1. Mi tette a hit és a politika viszonyát problematikussá?

E területnek problematikussá válása jelzi, hogy a hatalmi tényezők, tehát a közélet vezetői gyakorlatilag vagy tagadják a hitet, s annak mindent átható erejét nem engedik érvényesülni, vagy gyávaságtól vezettetvén nem merik belevinni a hit elveit köztevékenységükbe.

Maguk a hívek is tájékozatlanok ebben a vonatkozásban (írja ezt 1928-ban!), s nem egyszer rossz néven veszik, ha a pásztorok arra figyelmeztetik őket, hogy a politikai meggyőződésüket is az örök elvek alapján alkossák meg, mivel a közéleti tevékenység is a lelkiismeret ellenőrzése alatt áll.

Horváth a közélet erkölcsmentesítésbe fulladásának okait egyrészt abban látja, hogy a középkor filozófusai közt élénk vita bontakozott ki arra vonatkozóan, hogy vannak-e erkölcsileg közömbös cselekedetek, tehát olyan cselekedetek, melyek sem jóknak, sem rosszaknak nem mondhatók, s ennek következtében nem esnek az erkölcsi törvény ellenőrzése és szankciója alá. A vita le sem zárult, mikor a másik fő ok színre lépett Niccolo Macchiavelli személyében, aki nemcsak egyes cselekedeteket, hanem az emberi élet igen tekintélyes részét gyakorlatilag és elméletileg is kivette az erkölcsi törvény ellenőrzése, felügyelete alól. Azt írja többek között, hogy a magánéletben még csak-csak érthető, ha valaki fontos szempontnak tekinti a becsületességet, ám ez a politikai életben megbocsáthatatlan vétek. Macchiavelli szerint a politikai életben csak egy elv érvényesülhet, miszerint a jognak és a politikai jónak kizárólag a haszon, a siker a mértéke. Egy igazi politikusnak tehát nem szabad aggályoskodnia hite elvei miatt, sőt nem is szabad megkérdéznie hitét és lelkiismeretét, mivel azt kell tennie, amit a pillanatnyi haszon vagy siker megkíván tőle. Ezt még az erkölcsi törvények ellenében is meg kell tennie, különben eltapossák a vetélytársak. Természetesen Macchiavelli nem új dolgokat írt le, hiszen ezek korábban is léteztek a hatalmi tényezőknél, ám ami új az ő tevékenységében, az az, hogy kodifikálta a nyers érvényesülés szabályait. Ennek az ára pedig az erkölcsi elvek nyílt megtagadása lett. Az erkölcsmentes politika pedig tényleg egymás farkasává teszi az embereket, ahol az erősebb, a rafináltabb, a kegyetlenebb fog uralkodni, de úgy, hogy leigázza, szó szerint maga alá gyűri a többieket; akiktől egyébként lelke mélyén fél, s ez a félelem állandó bizalmatlanságban tartja.

A katolikus egyház ezzel szemben minden korban hirdette és hirdeti, hogy a közéletet is át kell hatnia a hit, az erkölcs elveinek. A hitnek meg kell mutatkoznia tehát mind a tudományokban, mind a művészetekben, mind pedig a közéletben, mert a katolikus hit ilyen totalizáló, de sohasem totalitárius hatású; mindent át akar járni kovászával, mely nem rombol, de tisztít, épít. Macchiavelli korában is ezzel az igénnyel lépett fel az egyház, mire Macchiavelli és nyomában több filozófus kifejtette a mindenható állam-isten eszméjét, csakhogy lerázhassák magukról az erkölcs őket „rabláncon tartó” bilincseit. Ezáltal felmondták az Isten szolgálatát. Ennek következtében a hazugság, a csalás, a jogfosztás vagy netán a rablás még bűnöknek számítottak ugyan a magánéletben, ám a közéletben polgárjogot nyertek államérdek címen. A mai jogállamokról is gyakorlatilag igaz ez a megállapítás, mivel nem kívánnak az erkölcsi eszme védelmezői, megtestesítői lenni, tagadva a társadalmi élet erkölcsi törvényektől való függését, s ez a felfogás szintén szöges ellentétben áll a katolikus felfogással. Sőt, ma azt kell állítanunk a társadalmi életről, hogy a gonoszság egyre nyíltabban és egyre büntetlenebbül végzi tetteit, védtelenné téve az egyébként olyan sokat emlegetett alapvető emberi jogokat. Márpedig a polgárok a legtökéletesebb államban is sajátos elidegeníthetetlen jogokkal és kötelességekkel rendelkeznek, melyek határát szabják az államhatalomnak, s a gonoszság minden erejének.

Mivel a magát istenítő állam túlkapásait a polgárok észrevették, s kezdtek ellenséget látni az államban, a maguk védelmére létre hozták a pártokat. Horváth szerint ez volt a pártok kialakulásának fő oka. Ettől kezdve az emberek alapérzése az állammal szemben egyre inkább az ellenségesség lett, mivel úgy érezték és joggal, hogy az államhatalom fenyegeti, elnyomja őket. Ám sajnos a pártok is, mivel részérdekeket testesítenek meg, ők maguk is macchiavellista elvekkel igyekeztek hatalmat biztosítani maguknak, visszaverve valamelyest az állam hatalmaskodó túlkapásait. A közélet ennek következtében egyre igazságtalanabbá, kegyetlenebbé vált, s a bizalmatlanság és az ádáz harc kezdte áthatni, mely igyekezett elhallgattatni minden olyan társadalmi tényezőt, mely az erkölcsi rendet követelte a közélet megkerülhetetlen alapjául.

A magát istenítő állam ugyanakkor úgy mutatta be magát, mint liberális, azaz szabadelvű, tehát a polgárok jogait biztosító állam. E jogokat felfogása szerint csak úgy lehetett „biztosítani”, ha nyíltan hirdette célját, mely szerint szabadulni akar az őt nyugtalanító és a lelkiismeretet éberén tartó erkölcsi rendtől, nyílt teret kínálva ezzel mindenféle emberi gondolat társadalmi életben való érvényesülésének. E céljához jó szolgálatot tett a sajtó, mely lelkesen terjesztette az új gondolatokat. Így a közéletet egyre kevésbé határozták meg az alapvető erkölcsi elvek, ám egyre erőteljesebben az uralkodók és a pártok által fennhangoztatott utilitarista, s így az önkénynek tág teret adó elvek. Horváth szerint ennek a gondolkodásmódnak a legkifejezőbb megmutatózó módja az volt, hogy a törvények kötelező erejét csak a külső, a kikényszeríthetőség fórumára korlátozták, melyet tetézt a többségi elv bevezetése, ami aztán gyakorlatilag minden tévedés szentesítésére képesítette a hatalmi gépezetet. A többségi elv azt

jelenti, hogy okosnak és butának, megvesztegethetőnek és megvesztegethetetlennek egyaránt ugyanannyit ér a szavazata, azaz egyet.

3.2.2. Van-e joga a hitnek a politika irányítására?

Horváth Arisztotelészt idézi, aki szerint a közéletben való részvétel erénynek minősül, mivel az a politikai okosság erényének a gyakorlása. A közélet a közjó-ra irányulva hasonlóságot mutat az isteni gondviseléssel. Ezt a felfogást vallja a keresztény tanítás is, tehát a közélet az erkölcsi törvény legszigorúbb ellenőrzése alatt áll. S ha ez igaz, akkor a politikai életben való részvétel a szó legszorosabb értelmében véve vett hitvallás, tanúságtétel. Az erkölcsi élet ugyanis nem más, mint az örök törvény mértékelté egyéni és társadalmi emberi cselekedet.¹⁷

Az egyén az okosság¹⁸ különböző dimenzióiban tudja gyakorolni. Így létezik az ún. prudentia monastica, mely az egyént az egyéni boldogulásában irányítja. Az ún. prudentia oeconomica a gazdálkodó okosság, mely a család javát tartja szemmel. És végül létezik az ún. prudentia politica, vagyis a közéletre vonatkozó okosság, mely a közjót hivatott szem előtt tartani. Ez utóbbi válfaja a prudentia regnativa, mely a kormányzati bölcsességet jelenti. Ezek mind szoros kapcsolatban vannak az erkölcsi törvénnyel. Az erkölcsi törvényt, mint végeredményben az abszolút érték kifejeződését nem az egyéni ész hozza létre, s nem is az állam parancsszava létesíti, hanem az egyéni ész azt csak felismeri, illetve az állam azt csak kihirdeti és szentesíti (és így is kell tennie). Épp ezért tud az erkölcsi törvény mindenkivel szemben egyformán parancsoló módon fellépni. Ennek következtében csak egy és egyetlen igaz erkölcsi rend lehetséges és mindenegyedű társadalomnak erre a törvényre kell a jogrendjét felépítenie, különben nem áll a természetjog védelme alatt.¹⁹ Ezért egy olyan jogrendnek, mely független az erkölcsről, legfeljebb módszertani, de valós értéke nem lehet.²⁰ Az erkölcsi törvénynek ugyanis a társadalom színe előtt a jogrend ad kellő hatékonyságot. További sajátossága a keresztény jogfelfogásnak, hogy a jog nem kerülhet szembe az erkölccsel.²¹ Ezért dolgozta ki a skolasztika a maga természetjog elméletét. Az állam tehát nem a maga nevében parancsol, hanem Isten nevében. Parancsoló hatalmának határait épp ez a tartalmában nagyon pontosan körülírt természetjog vonja meg.²² Ha ezeket a határokat átlépi, tulajdonképpen felmondja az Isten szolgálatát, immár csak bitorolja hatalmát, s egy nagy

¹⁷ Vö. HORVÁTH, A., *Eigentumsrecht nach dem hl. Thomas von Aquin*, Graz 1929, 171.

¹⁸ Az okosság a keresztény erkölcs szerint igen szoros kapcsolatban áll az erkölcsi elvekkel. Vö. Prümmer meghatározását: „Prudentia autem dicitur merito moderatrix et auriga virtutum, ordinatrix affectuum, et doctrix morum”. Vö. PRÜMMER, D., *Manuale theologiae moralis I*, Barcinone-Friburgi Brisg-Romae 1961, 457.

¹⁹ Vö. HORVÁTH, S., *Nemzeti erkölcs - keresztény erkölcs*, in HORVÁTH, S., *Örök eszmék és eszmei magvak Szent Tamásnál*, Budapest 1944, 258.

²⁰ Vö. HORVÁTH, A., *Eigentumsrecht nach dem hl. Thomas von Aquin*, Graz 1929, 176.

²¹ Vö. HORVÁTH, S., *A természetjog rendező szerepe*, Budapest 1941, 8.

²² Vö. HORVÁTH, S., *A természetjog rendező szerepe*, Budapest 1941, 3.

erőszakszervezetté válik, s az egyre jobban atomizálódó társadalmi közösségeket csak a külső kényszer, illetve a félelemkeltés, valamint az ígéretés csalafintaságával tudja „összetartani”. A fentiek alapján világos, hogy miért van különleges beleszólási joga és kötelessége az erkölcsnek és az erkölcs őrének a közéletbe, tehát a politikába. Ez a kijelentés, hogy az erkölcsnek és őrének született és elidegeníthetetlen joga és kötelessége a közéletbe beleszólnia, nemcsak bölcséleti tétel, hanem katolikus hittétel is. Éspedig azon az alapon, hogy minden hatalom Istentől van, idézi Pál apostolt Horváth, „s ezért kell nekünk katolikusoknak egész hitbeli meggyőződéssel vallanunk, hogy az állami, a politikai élet nem a szabad tülekedés vagy az ököljog érvényesülésének területe, hanem egy nagyfontosságú és nagyfelelősségű életmegnyilvánulás, amelyért a közélet szereplői nemcsak a földi bírónak, hanem elsősorban Istennek tartoznak elszámolással”.²³ Az a krisztushívő, aki a politikai tevékenysége során elszakad az erkölcsi élettől, gyakorlatilag hittagadóvá válik. Ez a mai helyzetet reálisan felmérve azt jelenti, hogy de facto sok hitetlen katolikus él köztünk, aki ráadásul még öntudatosan részt is vesz a kultikus életben, ám életérzését, döntéseit lényegében nem határozzák meg a hit princípiumai. És ez az a jelenség, melynek veszélyeire különös módon is felhívta a figyelmet a II. Vatikáni Zsinaton a lengyel Wyschynski bíboros.

A közjóról az erkölcsi rend kikapcsolásával nem lehet érdemben megállapításokat tenni. A politikai okosság veleje épp az erkölcsi törvény útmutatása, mely mintegy legitimálja a hatalom tevékenységét, s bizalmat ébreszt a polgároknakban.

A keresztény hit és erkölcs két fő tartóoszlopa ugyanakkor a szeretet és az igazságosság. Ezek az erények természetesen nemcsak a keresztényeket, hanem kivétel nélkül minden embert köteleznek, hiszen ezek az erények a maguk természetes voltában is léteznek. Ezekre, mint természetes alapokra épülnek a keresztény, azaz természetfeletti szeretet és igazságosság erényei. S különösen ha a politikus tevékenységét, gondolkodását és érzelmi világát nem hatják át ezek az akárcsak természetes erények, akkor hogyan fog közreműködni egy igazságosabb és emberibb társadalom építésén, akkor hogyan fogja segíteni pl. a nyomorban élőket? - szegezi a kérdést Horváth a korabeli képzeletbeli átlagpolitikusnak. Ezen erények gyakorlásával Isten parancsának engedelmeskedik a közéletben résztvevő ember.

További szempont, hogy a közjó akkor sem valósítható meg hatékonyan, ha a polgárok nem megbízhatóak és ha nem engedelmeskednek a törvényhozó akaratnak. S ennek is igen szoros kapcsolata van a hittel. Ahol a közélet elszakadt a hit elveitől, ott a polgárok szívesen kibújnak kötelezettségeik teljesítése alól, ami ismét az erőszak, vagy a kényszer különböző formáit fogja erősíteni, netán a tömegek fanatizálását, állandó ígéretésekkel való bombázását, csak hogy elkerülje a hatalom a lázadást, az anarchiát. A polgárok megbízhatóságához és hűségesség kötelességteljesítésükhöz azonban az erényre kell őket nevelni, amit pedig csak-

²³Vö. HORVÁTH, S., *Hitvallás a politikában*, in HORVÁTH, S., *Katolikus közélet*, Budapest 1928, 24.

is a vallás-erkölcsi közoktatás tud leginkább biztosítani. Horváth egyébként minden társadalmi megújulást ehhez köt, nevezetesen ahhoz, hogy a polgároknak (beleértve a vezetőket is!) tanítsák meg az erkölcsi rend szabályait; e nélkül minden látványos siker ellenére sem beszélhetünk társadalmi fejlődésről vagy kibontakozásról. A közjó leghathatósabb őre és kibontakoztatója az erkölcsi törvény, s a hit ama tétele, mely szerint Istennek engedelmeskedik az, aki a hatalomnak engedelmeskedik. Ma hozzátesszük, hogy csak az Isten törvényeit tiszteletben tartó hatalomnak jár ki a fenti tisztelet.

Ugyanakkor szeretet és igazságosság nincs hit nélkül, ezért a hit joggal szól bele a közéletbe, mert nélküle nem lesz kölcsönös megértés és szeretet a társadalomban. Ezért van az, „hogy ott, ahol a közélet pártrendszerre van fölépítve, ahol tehát az érdekek és nem az erkölcsi szempontok a mérvadók és a polgári cselekedetek irányítói, az állam tehetetlenül áll szemben pl. a pénzügyi és kereskedelmi problémákkal. A kapitalizmus túlkapásait, a bankok korlátlan uralmát, a kereskedelem kisajátítását s a védtelen polgároknak ezekkel járó kiszipolyozását hogyan tudná megakadályozni, de még csak csökkenteni is az állam, amely a hasznon kívül egyebet maga sem ismer?”²⁴ Horváth tehát az egyén politikából való kikapcsolását természetellenes dolognak tekinti, a politikában a hit szempontjainak az érvényesítését pedig természetjogi kötelességnek. Ebből adódóan nem közömbös, hogy a hívő mire adja szavazatát. Súlyos bünt követ el az a hívő, aki eladja meggyőződését, vagy aki gyáván meghunyászkodik az erőszak előtt, vagy aki magát kivonja a közéletből, akár csak úgy is, hogy nem él felelősen választójogával.

Az erkölcsi értékrend nélkül a többségi elven nyugvó mai politikai rendszerek is a legbrutálisabb hatalomszerző technikává változtak és változnak. Ezért a katolikus hit csak azokat a többségi elven működő társadalmi berendezkedéseket tudja elismerni, melyek tisztelik az erkölcsi törvényt, mint a közéletben mindenki számára egyformán kötelező értékrendszer.

Horváth rámutat arra is, hogy a mai államhatalmak tagadják a hit közéletbe való beleszólási jogát, és pedig azért, mert szuverénnek tekintik magukat, tehát olyan valóságnak, mely sajátmagának alkot törvényt, s magasabb instanciát nem ismer el. Tehát önmagukat ruházzák fel az istenség attribútumával.²⁵ Ugyanakkor az az állam, amely polgárait arra igyekszik kötelezni, hogy a vallás kizárólag magánügy legyen, pszichológiai lehetetlenséget kíván polgáraitól azzal, hogy mint hívők ne szóljanak bele a közélet dolgaiba. A vallás révén ugyanis, ahogy a szó is jelzi, az ember önként és szabadon vallja meg hitét, tehát a vallás nem erőszakosan tolatodik bele a lelki életünkbe, hanem kiegészíti természetes ismereteink hiányát, megbízható feleletet ad sok kérdésünkre. Ezért a meggyőződéssel vallott vallási és bármilyen igazság természetéhez tartozik az, hogy áthatja lényünket és határozott értékítélet formálásában mutatkozik meg. A modern állam ezen túl még egy logikai bukfcenet is csinál, amikor lehetővé teszi, sőt támogatja a hamis istenek és mindenféle világnézet szabad megjelenését a

²⁴Vö. HORVÁTH, S., *Hitvallás a politikában*, in HORVÁTH, S., *Katolikus közélet*, Budapest 1928, 28.

²⁵ Vö. az állam-isten, ember-isten fogalmakat.

közéletben, csak épp a keresztény vallást kívánja elhallgattatni. Ez is azt húzza alá, hogy a valóságban nincs világnézet nélkül művelt politika. A valóságban csak materialista, istentelen, zsidó, muzulmán vagy keresztény, stb., politika van. Ezért akut a kérdés, hogy vajon a vallásüldözés, vagy vallási megkülönböztetés, illetve fajbéli megkülönböztetés világnézetmentes cselekedet-e? Csak a vak nem látja, hogy bizony durva és emberellenes világnézetek alapján, elvakult és fanatikus emberek képesek ilyen különbségtételre s kegyetlen cselekedetekre. De ezzel azt is elismertük, hogy tulajdonképpen a világnézeti hovatartozás vezeti a politikai életet. Az ún. semleges világnézet tehát egy brutális világszemlélet próbál rejtteni a semlegesség álarca mögé.

E kérdés zárásaként még azt állítja Horváth, hogy egy igazi jogállamnak nincs jobb szövetségese a kereszténységénél, és pedig azért, mert a kereszténység nem osztályok, nem pártok, nem egyes népek mások rovására történő érdekeit keresi, hanem a minden emberre és társadalmi alakulatra egyformán kötelező erkölcsi rend győzelmét és ennek az Isten által szándékolt erkölcsi rendnek a fennmaradását és virágzását.

3.2.3. Meddig terjed a hit beleszólása a politikai életbe?

A katolikus egyház tanítása szerint a hit nem ad konkrét politikai és kormányzati elveket, nem ír elő valamilyen államformát sem kötelező jelleggel, s azt sem határozza meg, hogy mely kérdéseket és milyen sorrendben kell megoldani a politikai életben. Ezeknek az eldöntése az idő és térbeli, személyi és tárgyi feltételek, a történelmi és társadalmi kontextus figyelembevételével a politikai, vagyis a kormányzati okosságra (*prudencia gubernativa*) tartozik.

A hit csakis azt követelheti, s meg is kell követelnie, hogy a hit- és erkölcs elveivel ne legyenek ellentétben a közélet írott és íratlan törvényei; továbbá hogy a felmerülő problémák megoldása során az érintetteket mindig a szeretet és az igazságosság erényei vezessék. Ezek tehát azok a keretek, amelyeken belül igen tág tere van a szabad cselekvésnek. Ezért semmi kivétlnivaló nincs a különböző vélemények keletkezésében, s azok ütköztetésében, illetve az elveket nem tagadó kompromisszumok létrejöttében.

Tehát senki se várjon arra, hogy az egyház politikai programot ad majd a kezébe, s arra se számítsen, hogy a közéletben való szakszerű részvételhez elég csak a hitből származó elveket alkalmaznia. A közéletben való aktív részvétel nagy politikai okosságot, és sok, főleg a társadalom tudományban való alapos jártasságot kíván. A hit csakis erkölcsi érzéket ad, ám ezt csakis a hit adhatja, vagyis azt a képességet és készséget, hogy ki-ki a közjavakat az erkölcsi törvény szerint kezelje, s hogy azok fényében tudja a köz javát megbecsülni. Ez tehát azt jelenti, hogy jóllehet a politikai tudományokban való jártasságot kinek-kinek ezen tudományok szakértőitől kell elsajátítania, ám a hit nélkül nem fog azzal az

érzékkel rendelkezni, ami képessé és késszé tenné a politikust a helyes cselekvésre. A szakismeret az erkölcsi elvek nélkül a macchiavellizmus démoni eszközévé válik.

A hit ugyancsak hallgat a politika egyéb kérdéseiben is: hogy az ipart vagy a mezőgazdaságot, vagy a kereskedelmet kell-e fejleszteni, vagy sem. A hit csak azt tiltja, hogy részérdekek tűnjenek fel olyan színben, mintha más érvényre juttatandó szempont már nem is lenne fontos a probléma megoldása során. A hit megköveteli azt is, hogy lelkiismeretesen végezzék a felelősök a közjó kezelését, a termelt javak szétosztását.

A hit érzékenyen szól bele a kormányzati tevékenységbe, főleg a törvényhozásba. Nem szabad ugyanis olyan törvényt hozni, ami ellentétes az isteni törvényekkel; nem szabad olyan törvényeket sem hozni, melyek csak pártérdekeket tükröznek. Továbbá a törvénynek olyannak kell lennie, mely neveli a polgárt az erényes életre, a tisztességre. A hatalmi tényezőnek tehát valamiképp az erkölcsi eszme képviselőjének, mintegy megtestesítőjének kell(ene) lennie.

A hit ezentúl még azt is mondja, hogy a közéletben való részvétel erkölcsi kötelesség, s hogy a hívőnek gerincesnek kell lennie, azaz nem szabad meggyőződését elárulnia semmiféle motívumtól vezettetvén (így se gyávaság, se megvesztegetés, se alulról, se felülről jövő nyomás, netán megfenyegetés sem viheti a közéletben résztvevő hívőt az erkölcsi elvek megtagadásához).

A politikában való hitvallás végeredményben annak a hittételnek az elismerése, hogy aki a hatalomnak engedelmeskedik, az Istennek engedelmeskedik.

Különleges fontossága van ma is annak a Horváth által hangsúlyozott tételnek, mely szerint a hívő sem szavazatával, se bármi más módon nem támogathat olyan társadalmi erőt, pártot, mely destruktív eszmék szolgálatában áll. Itt az „aki nincs velem, ellenem van” elv érvényes. A katolikusok számára ugyanakkor nincs eleve olyan tiltás, hogy valamely pártba nem léphetnének be, ám olyan pártokban vagy társadalmi szervezetekben nem tevékenykedhetnek, melyek az egyház és a vallás ellen kifejezetten vagy akár csak hallgatólagosan is szervezkednek. Ha egy hívő erről nem tudna, s jóhiszeműen belépne egy ilyen szervezetbe, mikor rájönne az igazságra, kötelessége lenne abból azonnal kilépni.

Ugyanakkor a politikai élet nem a hitviták színhelye. Erre más fórumok állnak a hívek rendelkezésére. Mivel a politika a társadalmi közjót irányítja, ezért nem tartozik illetékességébe természetfeletti kérdések eldöntése. Ez ugyanakkor nem jelenti azt, hogy a politikának semmi köze sincs a valláshoz. A közjó sáfárainak ugyanis épp a közjóra való tekintettel kell ítélniük különféle vallásokról, s csakis azokat a vallási közösségeket szabad megtúrniuk, illetve elismerniük, melyek rendelkeznek a vallás minden lényeges jegyével. Ezen a területen feltétlenül ki kell kérniük a már törvényes vallások véleményét, s egyáltalán nem célszerű azok ellenére cselekedni. A közjót közvetett módon ugyan, de igen meghatározó módon befolyásolja a polgárok világnézete, világnézeti nevelése. Elemi érdeke tehát egy jogállamnak, ha különleges felelősséget vállal polgárai ép világnézetéért, nemzeti öntudatának formálásáért. Ennek a felelőse pedig a vallás-erkölcsi oktatás kötelező megjelenése a közoktatásban.

A katolikus hit nem írja elő azt, hogy a pártok vallások alapján különüljenek el egymástól, mivel ez óhatatlanul vallásháborúhoz, de legalábbis a vallások közti indokolatlan feszültségekhez vezetne. A hit csak annyit mond ezen a területen, hogy a közélet felelősei, bármely vallási közösséghez tartozzanak is, úgy tevékenykedjenek, hogy az ún. egyházpolitikai kérdésekben az egyes vallások jogai ne csorbuljanak és hogy a hatalom ne éljen vissza a keresztények jóindulatával és türelmével. Jól ismerjük a magát istennek képzelő államok és élükön álló ember-isten vezetők vonatkozó gyakorlatát, melyek sajnos azon túl, hogy a privátszférába üzik a vallást, lépten-nyomon beleavatkoznak az egyház belügyeibe, tehát még a privátszférában sem adják meg neki az egyébként általuk oly nagyon hangoztatott szabadságot. Amit a katolikus egyház hit- és erkölcs dolgában mint az igazság egyetlen hiteles felhatalmazottja kimond, abba semmi földi hatalomnak nincs beleszólása. Ugyancsak nincs beleszólása a földi hatalom székhelyének az egyház belső fegyelmi rendjére vonatkozó ügyekbe, így pl. a vezetők kiképzésébe, kinevezésébe, egyházi büntető intézkedések kimondásába, stb. Ám ezekben a kérdésekben maga az egyház is a politikai okosság elveinek figyelembe vételével szokott eljárni, tekintetbe véve a jóakarató állam kívánságait. Az államhatalom szintén törvénytelenül, azaz jogtipró módon jár el, ha lehetlenné teszi a hívek és a pásztorok közti szabad és félelemmentes kommunikációt. Ilyen esetben az egyházi hatóságnak kötelessége a tiltakozás, a felháborodás hangjának kifejezése, még akkor is, ha az egyházgyűlölő világi hatalom ezt izgatásnak vagy lázadásnak bélyegzi meg. Az ellenállás ebben az esetben nem izgatás vagy lázadás, hanem az Isten törvénye előtti meghajlás. Péter apostol is kijelentette, hogy bizonyos szituációban inkább kell engedelmessé válni Istennek, mint az embereknek, s ez épp egy ilyen helyzet, ami kétség kívül bátorságot követel mind az egyes hívőtől, mind pedig az egyházi hatóságot megtestesítő személytől.

A hit, mivel a szeretet és igazságosság szellemét és gyakorlatát jeleníti meg a közéletben, nem szólhat bele a politikába az erőszak, vagy a földi hatalom eszközeivel. Ezek a hit fegyverei: a buzdítás, az intés, tilalmazás, a lelkiismeret felébresztése, a hitoktatás, a katolikus társadalmi tanítás hangoztatása, stb., végössé esetben kizárás a hit közösségéből. A szeretet és az igazságosság szelleme továbbá abból a szempontból is fontos a közéletben, mivel csak az ezen erényektől áthatott személy lesz képes a politikában oly sokszor szükséges helyes kompromisszumok meghozására, melyek a jog betűjének és szellemének tiszteletben tartása mellett kiegyenlítik az ellentétes érdekeket, s megértővé, segítőkészé tesznek.

A házasság és a család különleges szilárdsággal kell hogy rendelkezzen az egyes társadalmakban. Az a társadalmi hatalmi tényező, mely megbontja ezt a természet megkívánta egységet, nem számíthat a természetjog védelmére, vagyis a társadalmi bomlás gyorsan kicsírázó magvait veti el. Ezzel kapcsolatosan a hitnek a fenti egységet megerősítő és a helyes törvényhozás számára irányadó

feladata van.²⁶ Ezzel kapcsolatos a szülők elsődleges joga a gyermek neveléséhez, ami magába foglalja a világnézeti, azaz a vallási nevelés jogát és kötelezettségét is.²⁷ A hitoktatás olyan terület, melyet a jogállam nem korlátozhat, mivel a valláshoz való jog alapvető emberi jog. Itt valláshoz való jogon nem szükségképp konkrét vallási közösséghez tartozást kell értenünk, hanem az ép és érett világnézet kialakításához és aszerinti élethez való jogot.

Ami pedig a kultúrát illeti, az sem mellőzheti az erkölcsi törvénytől való függést. Horváth akkor tekinti a kultúrát természetellenesnek, ha 1) az az értelem abszolút autonómiáját állítja, ami azt jelenti, hogy nem ismer maga felett törvényhozót, s magát tekinti annak; 2) ha elméletben nem állítja ugyan a fentebbi abszolút autonómiát, ám a gyakorlatban megakadályozza azt, hogy az értelem és az akarat eljusson törvényhozójához, Istenhez. Ezen akadályozó tényezők között kell látnunk az elvakult szenvedélyt, a rossz szokásokat, illetve a természet megromlását, megrontását, amikor is az illető megátalkodik a gonoszságban.²⁸ A kultúrát is a szeretet és az igazságosság tartja össze, aminek a gyűlölet és a jogtalanság az ellentéte. Az előbbi épít, az utóbbi rombol. E romboló erő megfékezésére szolgál a tanács: Ne adj okot jogtalan cselekedeteiddel a gyűlölködésre! Ez is egy természetjogi parancs.²⁹

Ezt a tárgykört úgy zárja Horváth, hogy leszögezi: Az erkölcsi elvektől elszakadt politika éppoly eltévelyedés, mint az erkölcstelen művészet vagy tudomány. Illetve: „Minél több krisztusi világosság kerül az emberi törvényhozásba, és minél jobban áthatja az embereket Krisztus ereje, annál többet lehet várni a társadalmi alakulatoktól, annál tartósabbak, nemzetfölöttibbek és élő szociális igazságúak lesznek ezek.”³⁰

3.3. A tulajdonjog szerepe a társadalmi életben

Ezzel a kérdéssel csak nagyon röviden kívánok foglalkozni. Azt már fentebb megállapítottuk, hogy a tulajdonviszonyok döntő módon meghatározzák egy-egy társadalomban az emberek sorsát, kilátásait. Itt is az erkölcsi törvénynek kell uralkodnia, a hatalmat gyakorlóknak olyan törvényeket kell hozniuk, melyek biztosítják a polgárok számára azt a tulajdont, aminek a segítségével emberi életet tudnak élni. Nem szabad, hogy a tulajdon egyik oldalon nincstelenek sokaságára, a másikon pedig dúsgazdagok kis csoportjára ossza a társadalom lakosságát. Ki-ki köteles a törvényesen megszerzett tulajdonát okos mértékkel felhasználni, s feleslegét a nélkülözők számára átadni. Hogy ez egyéni alamizsnálkodással, vagy az állam által előírt adózási rendszerrel történik, erre vonatko-

²⁶ Vö. HORVÁTH, S., *A házasság és jövőnk*, Budapest 1943, 1-16

²⁷ Vö. HORVÁTH, S., *Az Egyház jogi helyzete és szerepe a nevelésben*, in *Vigília* (1948) 321-329.

²⁸ Vö. HORVÁTH, S., *Társadalmi alakulások és a természetjog*, Budapest 1942, 37-38.

²⁹ Vö. HORVÁTH, S., *Társadalmi alakulások és a természetjog*, Budapest 1942, 39.

³⁰ Vö. HORVÁTH, S., *Társadalmi alakulások és a természetjog*, Budapest 1942, 30-31.

zóan a hit nem ad közelebbi útmutatást, csak azt, hogy aki szűkséget szenved, szükségének arányában joga van a javak használatához, illetve hogy a felesleg társadalmi célra fordítandó. Itt a tulajdonviszonyokra vonatkozó törvények mellett ma különösen nagy szerepe van a munkára vonatkozó törvényeknek is. A társadalomnak minden dolgozni akaró polgára számára biztosítani kell a munka-lehetőséget. A jövedelmeknek azt is biztosítaniuk kell, hogy ki-ki tehetsége szerint tanulhasson, s részesülhessen a kultúra áldásaiban.

Horváth vérbeli tomista módjára veszi védelmébe a magántulajdont, nem fedkezve meg annak társadalmi vonatkozásairól. Három érvet hoz Szent Tamás nyomán a magántulajdon mellett, szemben a társadalmi tulajdonnal: 1) A magántulajdon hathatósabban ösztönöz a munkára (ki-ki a magáéval jobban törődik); 2) nagyobb a rend, ha ki-ki a maga birtokát kezeli (a felelősségérzet jobban kifejlődik ott, ahol ki-ki a maga munkájával, leleményességével szerezte meg a javakat). A munka „a természetnek fizetett adó, az ember igazi robotja az élet érdekében, de a magánvagyon a legjobb munkafelügyelő s ezért erkölcsi szükségyszerűség”.³¹ és 3) a társadalmi béke: Ahol nincs meghatározva az, hogy kit mi és miért illet, ott békétlenség van. Ebből a szempontból is a magántulajdon erkölcsi szükségyszerűségnek tekintendő.

A fenti Szent Tamásra visszamenő hármas érv mellett Horváth megemlíti a tulajdonjog természet szabta határait is. Akármilyen leleménnyel dolgozza is fel valaki a javakat, akármennyire is egyre inkább őt illeti meg a birtokolt dolog feletti kizárólagos használat joga, s akármilyen egyenlőtlen legyen is az emberek munkabírása, a kiválóságnak sohasem szabad megakadályoznia, vagy lehetlenné tennie a felebarát élni és érvényesülni akaró törekvéseit.

Jóllehet a magánvagyon erkölcsi szükségyszerűség, s a földi javakat sohasem lehet teljesen egyenlően elosztani, valamint a nyomor és a szegénység sem szüntethető meg teljesen, ám égbekiáltó vád minden nyomor a gazdagokkal, az igazságtalan törvényekkel szemben. Ezért a mindenkori társadalomnak szolidárisnak kell lennie, törekedve a javak igazságos elosztására és a szegénység visszaszorítására. Az egyház állandó feladata a lelkiismeret ébresztése, éber tartása. Az alamizsna, vagyis a fölösleg társadalmi célra történő átadása szeretetből fakadó kötelezettség, melyet az okosság és a bőkezűség erénye szabályoz.³² Horváth szerint nem tekinthető szeretetnek az olyan magatartás, mely főleg a szegények iránti jogi kötelezettséget akarja levetni magáról.³³

³¹ Vö. HORVÁTH, S., *A tulajdonjog Szent Tamásnál*, in HORVÁTH, S., *Katolikus közélet*, Budapest 1928, 49.

³² Vö. HORVATH, A., *Eigentumsrecht nach dem hl. Thomas von Aquin*, Graz 1929, 199-202.

³³ Vö. HORVATH, A., *Eigentumsrecht nach dem hl. Thomas von Aquin*, Graz 1929, 187.

3.4. Az állam szerepe a közéletben

Az állami lét kialakulása hosszú ideig váratott magára az emberiség történelme során. A család, a nemzet, a haza, illetve az egyes népek közötti kapcsolatok mind egy-egy stációját képezték az állam kialakulásához vezető útnak. Ha igaz az, hogy a magasabb fejlettségi szint magába foglalja az alsóbbat, akkor az államnak nem szabad törölnie az egyén, a család, a nemzet, illetve a haza természet szabta jogait. Így jön létre szerves építkezés alapján az emberbarát állam, mely olyan erkölcsi személynek tekintendő, amely „önálló és minden egyedi vagy egyedek csoportjában székelő jogoktól lényegesen különböző jogalany- és jogforrás”³⁴-ként áll előttünk. Ám olyan jogalanyként és jogforrásként, melynek központi célkitűzése az eszményi ember megvalósítása a közjó konkrét és elméleti meghatározásával, illetve megvalósításával. Talán úgy is fogalmazhatjuk, hogy a bevezetőben vázolt négy alapreláció tiszteletben tartásával lehet a közjót valóban humánus módon meghatározni, illetve megvalósítani. Horváth szerint az állam kialakulása az emberi társadalmiasodás csúcspontja, mivel meghatározása szerint az állam: „A társadalomnak az az érdekszövetsége, amely az általános közjót, tehát az ember földi életére és ennek minden ágára kiterjedő valódi javak és eszmények megvalósítását, vagy - amennyiben ezek egyik-másika hatalmi körén túl esnek - ezek védelmét és előmozdítását ismeri céljának.”³⁵ Ebből a szempontból minden állam, kicsi és nagy egyaránt, méltóság tekintetében egyenlő, s méltóságuk épp az önrendelkezési képességükben nyilvánul meg. Ezt a képességét a hatalom³⁶ révén gyakorolja, ami a közjó és az ehhez vezető utak és eszközök konkrét meghatározásában, vagyis a törvényhozás, az igazságszolgáltatás, valamint a honvédelem teljesen független gyakorlásában mutatkozik meg. Ezek az állami rendelkezések azonban nem kerülhetik meg az Isten által örökre létesített törvényt, az örök törvényt, melyet az állam számára főleg a természetjog előírásai jelentenek. Ez az állameszme maga feletti törvényhozóként egyedül Istent ismeri el. Tehát más államok, állam alatti társadalmi szervezetek, pártok, egyének nem válhatnak az állam törvényhozóivá. Amennyiben egy államhatalom tiszteletben tartja Istent, mint legfőbb törvényhozót, úgy a keresztény bölcsélet számára közömbös kérdés a hatalom tényleges székhelyének a problémája; azaz hogy jobb-e a monarchia a demokráciánál, vagy fordítva. Mivel az állam polgárai szabad és a közjó keretében szabadon rendelkező személyek (tehát nem szolgák), ezért kívánatosabb az olyan államberendezkedés, melyben a közjót megvalósító tényezőt vagyis a hatalmat azok is segítik, akik-

³⁴ Vö. HORVÁTH, S., *Szent Tamás állameszméje*, in HORVÁTH, S., *Örök eszmék és eszmei magvak Szent Tamásnál*, Budapest 1944, 284.

³⁵ Vö. HORVÁTH, S., *Szent Tamás állameszméje*, in HORVÁTH, S., *Örök eszmék és eszmei magvak Szent Tamásnál*, Budapest 1944, 288.

³⁶ Az államhatalmat az alábbi módon határozza meg szerzőnk: „A hatalom az értelem és az akarat rendezéséből eredő szellemi, erkölcsi erő, amely a társadalom elemeit szervezett egésszé fűzi és ilyen minőségben összetartja, parancsszavával és a vele összekötött rendelkezésekkel pedig, de ha kell a kényszer eszközeivel is, kormányozza és az állami élet céljához vezeti el azokat.” Vö. HORVÁTH, S., *Szent Tamás állameszméje*, in HORVÁTH, S., *Örök eszmék és eszmei magvak Szent Tamásnál*, Budapest 1944, 293, 2. jegyzet.

nek a javát az szolgálja. Ez az ún. monarchia democratisata Horváth elnevezésével élve. Ezt a közügyekbe való indokolt beleszólást szolgálja az erkölcsi törvény hatókörén belül maradván a sajtó-, illetve a szólásszabadság, és ugyancsak az erkölcsi törvényt tiszteletben tartó lelkiismereti- és vallásszabadság is, e szabadságjogok következményeivel együtt, pl. új TV-, vagy rádiócsatorna létesítése, tisztességes célokra történő társulások, szervezetek alapítása, a tiltakozás és elégedetlenség ugyancsak az erkölcs és illem tiszteletben tartásával, stb.

Az államhatalom fő feladata az ún. temperálás, vagyis a sokaság szerves életre való alkalmassá tétele és az ún. informálás, mely a tulajdonképpeni megvalósítása az előbbinek, mindig tiszteletben tartva az egyén, a család, a haza természet szabta jogait. Az államnak mindenekelőtt nevelő funkciója van, éspe-dig az, hogy polgárait (és persze még inkább a politikusait!) megtanítsa a közjó munkálására. Mert amíg a tömeg „nincs áthatva a közjó eszméjétől s ez nem ad neki egységes létet, fellépési módot, addig társadalmi életről, annak az általános és érdekfeletti jónak a megvalósításáról és a társadalmi elemek hiányainak ki-gyógyításáról, tehát államról, állami életről szó nem lehet.”³⁷ Az az állam pedig, amelyik „a közjót vagy nem tartja szemmel, vagy pedig megtúr magán belül er-ről rendelkező alanyokat, vagy végül helyet ad a közjóval ellenkező, ennek ro-vására történő alakulásoknak, önmagát tagadja, sajátos feladatának betöltésére nem alkalmas.”³⁸ Így nem tűrheti meg az állam a destruktív eszméket és terjesz-tésüket, sem a tudományban, sem a művészetben, egyszóval a kultúrában; nem tűrheti meg az alapvető emberi jogok megsértését; nem tűrheti el az igazságtalan tulajdon- és ennek következtében kialakuló diszkriminatív termelési viszonyo- kat; nem tűrheti el a kettős mérce alkalmazását, egyszóval nem tűrheti az erköl- csi törvénnyel való sem nyílt, sem burkolt szembehelyezkedést. Ellenkező esetben a következő fejezetben részletesebben tárgyalt démonizálódás kezdi bomlasztani az állami lét minden területét. E bomlás ellensúlyozására ma a tété- les törvény túlbujánoztatása szolgál eszközzel, mely - minden látszat ellenére - csak még tovább mélyíti épp a túlszabályozás bonyolultságával a társadalmi vál- ságot.

Külön fejezetet szentel Horváth az állami önrendelkezésnek. Vagyis arra a kérdésre keresi és adja meg a választ, hogy mit jelent a közjó meghatározása, il- letve mikor veszíti el létjogát egy állam, következésképp mi módon alakíthatnak új államot a polgárok? Itt most ez utóbbi szempont fog érdekelni bennünket, ne- vezetesen az, hogy a polgárok saját akaratuk szerint visszavehetik-e az állam fe- letti önrendelkezésüket? Bölcselőnk azt a választ adja, hogy a népek önrendelkezése csak az állam függetlenségére, vagyis a közjó konkrét meghatá- rozására, illetve az állampolgárok sorsának idegen befolyástól való mentes ren- dezésére terjed ki.³⁹ Vagyis a feltett kérdésre adott válasza nemleges.

³⁷ Vö. HORVÁTH, S., *Szent Tamás állameszméje*, in HORVÁTH, S., *Örök eszmék és eszmei magvak Szent Ta- másnál*, Budapest 1944, 303.

³⁸ Vö. HORVÁTH, S., *Szent Tamás állameszméje*, in HORVÁTH, S., *Örök eszmék és eszmei magvak Szent Ta- másnál*, Budapest 1944, 305.

³⁹ Vö. HORVÁTH, S., *Szent Tamás állameszméje*, in HORVÁTH, S., *Örök eszmék és eszmei magvak Szent Ta- másnál*, Budapest 1944, 320.

Ugyanakkor közismert tény, hogy az egyes államok nem mindig voltak, és nem is fognak örökké fennmaradni. Ezzel kapcsolatban azt állítja, hogy „ha az állam bármely okból is elemeire oszlik, megint ott tartunk a népnél vagy a népeknél, az állam-organizmus emez egykori anyagi részeinél. Az állam önrendelkezési jogát tehát vagy megelőzte a népek önrendelkezési joga, vagy pedig az állam-organizmus bomlása után visszahárul rájuk.”⁴⁰ Ez az önrendelkezési jog konkrétan pedig „a konkrét államalakulás, az elérendő cél és az államhatalom székhelyét illetően természetjogi követelmény.”⁴¹ Horváth arra a kérdésre is választ ad, hogy mi miatt bomolhat fel egy állam-organizmus. Az erőszakos ráhatáson túl abban az esetben, ha a hatalom elveszíti összetartó, szervező erejét, vagyis ha szükséges és elégséges módon nem képes a közjó konkrét megalkotására és megvalósítására, ami a társadalmi igazságtalanságok tovább már nem tűrhető kritikus szintjének elérését jelenti.

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy a Szent Tamás eszméjére épült állam sem nem rendőrállam, mely indokolatlan módon gyámkodik alattvalói felett, sem nem totalitárius állam, mely törli a személy alapvető jogait és az egyént a társadalmi haladás oltárán mint eszközt használva feláldozza, sem nem liberális állam, mely polgárainak az erkölcsi törvény hatályon kívül helyezésével teljes szabadságot ad önmaguk megvalósításához, sem nem farkasállam, melyben a polgárok egymás ádáz ellenségei az érdekek, az érvényesülés harcában, sem nem teokratikus állam, mely valamely vallást hivatalossá téve más vallású, vagy világnézetű embereket épp csak megtűr, vagy üldöz, hanem olyan állam, mely szerves módon kiépült erkölcsi személy, tehát szuverén, mely éber őre a közjónak, az erkölcsi törvénynek, mely megköveteli polgáraitól a köz szolgálatát, mely ugyanakkor arányosan részesíti polgárait az állami lét áldásaiban. Egyszóval a keresztény felfogás olyan állameszmét vall, melyben a közéleti tevékenység tisztelet és becsület dolga. Épp ezért tartós és emberhez méltó békét csak ettől az államalakulattól lehet várni. De fogalmazhatjuk úgy is, hogy Krisztus az állam megváltója is, anélkül hogy a kereszténység államvallás, vagy privilegizált vallás lenne, anélkül hogy a krisztusi felfogásban felépült állam bárki lelkiismeretét megcsúfolná. Ez az állam az örök erkölcsi eszme megvalósításának álma és állama, ahol a polgárok nem sikerben, hatalomban és élvezetekben vettélkednek, hanem az erények, különösen pedig az erkölcsi erények hősiek gyakorlásában mérik össze tehetségüket, szorgalmukat, erejüket. Ez az állam egyrészt védi polgárait a démonok pusztító hatásától, másrészt pedig a legnemeesebb eszmények követését tüzi ki számukra célul, s mozdítja elő.

⁴⁰ Vö. HORVÁTH, S., *Szent Tamás állameszméje*, in HORVÁTH, S., *Örök eszmék és eszmei magvak Szent Tamásnál*, Budapest 1944, 320.

⁴¹ Vö. HORVÁTH, S., *Szent Tamás állameszméje*, in HORVÁTH, S., *Örök eszmék és eszmei magvak Szent Tamásnál*, Budapest 1944, 321.

3.5. Az egyén és a társadalom, illetve az állam démonizálódása

Ma ismét az érdeklődés jelei láthatók a démonokkal, mint a gonoszság erőivel kapcsolatban. Olvashatunk ördögűzők tapasztalatairól,⁴² elrettenhetünk a gonoszság félelmetes erejétől, egyre nyíltabb fellépésétől.⁴³ Ugyanakkor az a jelenség sem kerülheti el figyelmünket, hogy a sajtó mágnásai igyekeznek bagatellizálni a problémát, hangoztatva azt, hogy ördög bizony nincsen.

A katolikus tanítás szerint léteznek ördögök, mint gonosz, azaz Isten ellen fordult bukott angyalok. Ugyancsak a katolikus egyház tanítása az, hogy Krisztus megváltó áldozata megtörte a Sátán hatalmát, s hogy azóta a Sátán csak még annál nagyobb irracionálissal igyekszik mindent és mindenkit Istennel (Krisztussal) szembeállítani. A gonoszság princípiumai tehát a mi tanításunk fényében: 1) a Sátán 2) saját bűnre való hajlandóságunk és 3) a bűnös társadalmi struktúrák.

Eddig nagy vonalakban azt vizsgáltuk, hogy mi módon van és kell jelen lennie a hitnek a közéletben. A továbbiakban a hit megtagadásának egyéni és társadalmi dimenzióit próbáljuk felvázolni. Nem felejtjük el közben azt, hogy az egyén és a társadalom kölcsönösen hatnak egymásra. Így erős jellemek ellenállhatnak a gonosz csábításainak, míg a gyengék elbuknak; vagy fordítva is történhet, ha erős jellemek lépnek tudatosan a gonoszság szolgálatába, s a gyengék pedig épp gyenge voltuk miatt csak kisebb részben járulnak hozzá a bomlás és bomlasztás kényszerű folyamatához.⁴⁴

Amennyiben Krisztus eszméit a társadalom, vagy az egyén megtagadja, elkerülhetetlenné válik annak embertelenné, istenellenessé válása, röviden démonivá válása. Ez a gonoszság titka s egyúttal a célja (*mysterium iniquitatis*): Isten meggyűlöltetése, vagyis a teremtett világ Isten elleni lázadásra készítése. Ennek jól ismert jelei vannak:⁴⁵ Így 1) a tekintély elvetése: ez egy megosztó tevékenység, s ami marad, az a saját vélemény igazságként, vagy pusztán csak érvényesítendőként való állítása; ha keresztények teszik ezt, akkor eretnekeké, szakadárokká, végső esetben hittagadókká válnak; 2) az igazság kizárólagos mértékeként az emberi ész kikiáltása: ez az ún. racionalizmus és naturalizmus;⁴⁶ 3) az Igazság harcosainak népbutítóként való bemutatása és gyűlölete, illetve gyűlöletükre történő buzdítás; 4) oly titkok tudatos kifürkészése, melyre Isten nem jogosította fel az emberi nemet és 5) az okkultizmus, babona.

A démonizmus azonban - Horváth felfogása szerint - nemcsak a lelkületet rontja meg, hanem a külvilágot is. Így az 1) anyagi, 2) a kulturális világot és 3) magát a társadalmat is.

⁴² Vö. AMOURT, G., *Egy ördögűző tapasztalatai*, Budapest 2005. 2. kiadás.

⁴³ Vö. MOLNÁR, T. írásait, *passim*.

⁴⁴ Vö. BRANDENSTEIN, B., *Etika, (XVIII. fejezet: Erkölcsi jellemtípusok)*, Budapest 1938, 239-268.

⁴⁵ Vö. HORVÁTH, S., *Angyalok - démonok*, in *Vigília* (1948) 721.

⁴⁶ Melyet időtállóan ítél el Boldog IX. Piusz pápa.

Lássuk először az anyagi világ démonizálódását.⁴⁷ Az ember Istentől kapott feladata, hogy uralkodjék a teremtett dolgok felett, s használja fel léte fenntartására az anyagi világ kínálta javakat. Ám ez az uralom nem feltétlen, mivel nem emberi kéz alkotta se magát az anyagot, se annak törvényeit. Az emberi uralom az anyag felett feltételes, tehát Isten törvényének megfelelően kell azt kezelni. Aki ebben a tekintetben Isten törvényét hatályon kívül helyezi, démoni módon használja azokat. A javakhoz való ilyen torz és istenellenesen torz kötődést hívjuk kapitalizmusnak, mammonizmusnak. A javakkal kapcsolatban van egy már fentebb leírt természetjogi szabály, mely szerint a felesleget a rászorulóknak kell odaadni. Erre szolgál a természetes emberszeretet, mely mindenkit részesíteni kíván a földi javak jótéteményeiben. Itt érvényben van továbbá egy másik alapelv is: az erényes élethez, mely dicsérni tudja a Teremtőt, mindenkinek szüksége van egy bizonyos jólétre. És ha az erények, mint Istent dicsérő és dicsőítő tulajdonságok vezetnék az embereket mind a vagyon megszerzésében, mind pedig kezelésében, akkor arányos jólétet lehetne biztosítani a társadalom egészében.⁴⁸ A démonizmus épp ezt az erényes, tehát a javakhoz való helyes relációt tagadja. Ennek következtében a javak szerzésében és kezelésében az önérdet kiáltja ki egyedül érvényes elvnek. Ezt igaznak kiálthatja ki (a pusztá lehetőség értelmében, és csakis annak értelmében) akár az egyén, akár valamely társadalmi csoport, akár pedig az állam (ez utóbbi esetben nyilvánvalóan az államon felelős vezetőit kell érteni). Fentebb már megállapítottuk, hogy a javaknak egyenlő elosztása nem lehetséges, hanem csak az arányos, azaz igazságos elosztására lehet és kell is hatékony kísérletet tennie minden nemzedéknek. Akik a gonoszság szolgálatába álltak, azok arra törekednek, hogy egyrészt az elnyomottak elégedetlenségét a végsőig fokozzák, vagy pedig a gazdagokat kevélységükben és részvétlenségükben megmakacsolják abból a célból, hogy a társadalmi béke felboruljon, s hogy azt örökös nyugtalanság és harc, acsarkodás váltsa fel. Égbekiáltó bűn a pauperizmus, vagyis a tömegnyomor tudatos fenntartása, illetve részvétlenség szemlélete. Ez az önzés negatív diadala. A javak birtoklói elvakítja a birtoklásból adódó bőség és hatalom; igaz, a szegények, a nélkülözők sincsenek megkímélve a démonizálódástól, ha az elégedetlenség miatt megtagadják Istent; míg a gazdagok részvétlensége és megvetése szívtelenséget jelent.

A földi javakkal kapcsolatos további jele a démonizálódásnak, ha az egyébként törvényesen megszerzett javakat az állam erőszakosan államosítja, vagy ha a munkaadók a munkaerőpiacon csak beszélő szerszámnak tekintik a munkást, s a termékek piacán a vásárlóban sem látnak mást, mint lehetséges fogyasztót, akit szabad mindenféle trükkökkel az egyébként nem szükséges és nem is megfelelő minőségű áru megvételére csábítani, sőt a tisztességtelen alkut vele megkötni. Így a tőke urai a haszon érdekében korlátozzák, vagy felemelik, vagy leszállítják az árakat, s a következmény az emelkedő munkanélküliség. Ennek persze ma már újabb ördögi praktikái vannak, így az automatizálás, mely könnyebbé teszi

⁴⁷ Vö. HORVÁTH, S., *Angyalok - démonok*, in *Vigília* (1949) 82-85.

⁴⁸ Erre mondja a mostani pápa, hogy a társadalmi igazságtalanság elsősorban erkölcsi probléma. Tehát csak másodlagosan gazdasági, geopolitikai, népesedési, stb., probléma.

az emberi munkát, ám ha a haszon nem jut vissza arányosan a dolgozókhöz, azok életszínvonala nem fog emelkedni. Ugyancsak civilizációs ártalmak néven ismertek a túlzott fogyasztásból, hajszolt életmódból származó társadalmi és egyéni problémák.⁴⁹ Ismét újabb szempont, amivel visszaélhet az ember, hogy a javakat csakis a Természet Ura által jóváhagyott célokra szabadna felhasználni. Az Evangélium jóllehet nem adott pontosan körvonalazott gazdasági szisztémát, de legalább egy dolgot megparancsolt: azt, hogy a vagyont csak eszköznek, s ne célnak tekintsük. A javak démoni használata törölni kívánja ezt az Isten által hozott megszorítást. Ebből a szempontból a démoni módon gondolkodó ember mindenáron be akarja biztosítani a vagyonát, csakhogy ő hiányt ne szenvedjen. A démonok persze a szegényeket is ezzel a veszteséggel riogatják, elhítelve velük azt, hogy Isten elhagyta őket; sőt azt, hogy Ő maga hozta rájuk a nyomorúságot. A valóság pedig az ellenkezője: az ok épp az emberi szeretetlenség és igazságtalanság. Ugyancsak a démonizmust szolgálja az az államhatalom, mely elnézi a gonoszság társadalmi térnyerését. A javakkal kapcsolatos eltévelyedés legcsúnyább formája az a gögből származó magatartás, mely az embert a Teremtés abszolút urának hiszi és hiteti el, s ennek következtében az ilyen ember azt gondolja, hogy a javaival, hatalmával bármit megtehet, akár az erkölcsi renddel ellentétes dolgokat is. Az ember a technika és a tudomány segítségével kikutatja a természet törvényeit, s olyan szerkezeteket építhet, melyek segítenek neki abban, hogy meghódítsa az anyagi világot, s ezáltal elviselhetőbbé tudja tenni az életet, továbbá segít azon feltételek kialakításában, melyek segítségével az ember erényes, Istennek tetsző életet élhet. Ez lenne a földi boldogság. A Sátán ezt is megrontja, ha a mégoly zseniális találmányokat is gonosz célra használják fel azok, akiknek a birtokába jutottak. Gondoljunk csak a pénzéhes világ háborúkat kirobbantó praktikáira, melynek semmi más célja nincs, mint az ő hasznuk, s a népek közti gyűlölet szítása. Horváth szerint „mindig nehéz volt a háború jogosságát bizonyítani”. Hibás elképzelés a mindenároni pacifizmus is, ám a háború hasonló eltökéltséggel való keresése sokkal nagyobb vétek. Visszatérve a gépekre, ha azok a mammon szolgálatába kerülnek, megszűnnek az ember jó barátai lenni. Démoni erővé, a megfélemlítés kegyetlen tényezőjévé lesznek a gépekbe fektetett energiák. Mivel ma a tudósok nagy részének erkölcsi tudatát tudatosan - finoman szólva - parlagon hagyták és hagyják, így a tudósok jelentős része abban a tudatban él, hogy a hazát, vagy valami igen nemes célt szolgál tudományos munkájával.

Az elvakultság, vagyis a démonizmus átterjedhet az ember szellemi életére is, amit Horváth a pszichológiai én démonizálásának mond. Az ember természeténél fogva vágyik a tudásra, a kulturális fejlődésre, a művészetek elsajátítására, mivel ezek mind létet gazdagító tevékenységek, melyek végeredményben a boldogság szolgálatában állnak. Ám ha a tudás megszerzésében és alkalmazásában az alázat helyett a gőg válik uralkodóvá, akkor az démoni zavarba és nyugtalanságba csap át. Az igazság helyett ilyen esetben csak az önkényes vélekedések

⁴⁹ Lásd: tudományipar, betegségipar, szabadidőipar, egyszóval: fogyasztásipar.

hangoztatásáig jut el az ember, mely elszánt harccá szélesül az igazsággal szemben. Talán ezt nevezhetjük a Szentlélek elleni véteknek, ami megbocsáthatatlan, mivel az ember a nyilvánvaló igazsággal tusakodik, s annak akar ellene mondanivaló, illetve ellene tenni. Az eredmény: alvilági zűrzavar, reménytelenség, rettegés az önmagában igaz hatalmától, melynek a tudatát, legalábbis a lehetőségét ez a démoni magatartásmód sem képes kizárni. Ez az állapot a világnézetnélküliség, melynek végállomása a nihilizmus. A nihilizmus pedig az emberi lelket egyenesen a Sátán uralma alá hajtja. Nincs ebben az állapotban semmiféle fogódzó pont, amivel az igazságot mentőövként ragadhatná meg a lélek; ami marad, az a tiszta relativizmus, ami a pszichikai én megosztását, vagyis meghasonlását okozza. Horváth nem részletezi a művészetek démonizáló hatásait, mely szerinte abban nyilvánul meg, hogy nem a lélek nemesítését szolgálják, hanem épp ellenkezőleg a lélek lezüllesztésén munkálkodnak.

A harmadik démonizálható terület maga a társadalom.⁵⁰ Az ember társas lény, s ennél fogva szüksége van egy helyes módon hierarchikusan felépült társadalomra, melynek élén a vezető áll, aki bölcsen vezeti a közjóra és Isten törvényeire való tekintettel az egész népet. Ezért a vezetők erénye a bölcs irányítás, a politikai tisztánlátás, ami azonban a szenvedélyek vagy az egymással ellenkező célok miatt elhomályosulhat. A bölcs irányítást a polgárok elfogadják, tehát különösebb nehézség nélkül engedelmeskednek a bölcs parancsoknak, még akkor is, ha azok áldozatot kívánnak tőlük. Ám ha ehelyett a pártok adózó küzdelme foglalja el a közjó egyetértő meghatározásának és megvalósításának a helyét, akkor ez a közélet démonizálódásának a jele. Még rosszabb a helyzet, ha az állami hivatalos ideológia tudatosan istenellenes, hiszen ilyen esetben a vezetők a Sátán gögjét utánozzák, vagy erősebb kifejezéssel szólva, testesítik meg. Ez két módon nyilatkozhat meg: az önistenítésben, illetve a szolgaságba taszításban vagy leledzésben. Erre persze a Sátán, a született megosztó feltüzeli az állam ellenségeit is, a titkos társaságokat és az alvilágot. Közben a polgárok egyre durvulnak, vadulnak, lázadoznak.

Az állami démonizmus másik szörnyű jelensége a szolgaság. Ebben az állapotban az állampolgár már ténylegesen nem szabad, csak az állam joga előtt, mivel nem Istennek szolgál, azaz nem az igazság talaján áll; bárgyú módon „követi” azt, amit a médiák sugalmaznak neki. Így az ember elveszített minden olyan támpontot, aminek a segítségével objektív módon fel tudná mérni a helyzetét, következésképp nem ura önmagának. Ezzel szemben aki Istennek szolgál, uralkodik önmagán; cselekedeteit nem a szenvedélyei, démoni késztetései, hanem az Isten által felvilágosított értelem és megerősített akarat irányítja. Ez lenne a Teremtő előtti értelmes meghajlás, vagyis az emberhez méltó vallás (*obsequium religiosum*). Ha vannak szolgák, vannak a sátán országában urak is, akik tudatosan és gonosz módon leigázzák a gyengét és saját alantas céljaik eszközeként használják fel őket. Nagyobb tehát, összemérhetetlenül nagyobb az ő vétkük az előbbiekkal szemben! Ez a milliók egyértelmű stratégia. Találónan jegyzi

⁵⁰ Vö. HORVÁTH, S., *Angyalok - démonok*, in *Vigília* (1949) 90-96.

meg Horváth Sándor azt, hogy az egy változott, ám a milliók mindig megmaradtak.

A démonizmus utolsó formájaként mutatja be Horváth a test kívánságainak elhatalmasodását, vagyis az érzéki örömek fékevesztett kegyetlen uralmát, melyek megbontják nemcsak a házaselet, de az egész társadalom szilárdságát és tisztaságát.

A katolikus teológia a hét főbűn alatt gyűjtötte össze azokat a bűnös készleteket, melyek végső immanens felelősei az emberi lélek démonizálódásának. Ezek torzító hatása végeredményben elvakulttá, megrögzötté, megátalkodottá, megszállottá teszi a lelket, mely gyűlölettel viseltetik Isten és Isten barátainak, az egyháznak minden megnyilvánulásával szemben.

Végezetül nagyon hatásosan állítja szembe szerzőnk a Krisztus által meghirdetett és a Sátán által deklarált boldogságokat: „Az evangélium a szegényeket mondja boldogoknak, a démonizmus a Mammon követőit; ott a szelídeké a föld, itt az erőszakosaké. A megnyugvó szomorúsággal a földi élvezeteket állítja szembe; az igazság szomjuzását kigúnyolja és az önmaguk erejében bízókat dicséri. Az evangéliumi irgalmasságot a keményszívűséggel, a tisztaszívűséget az érzékiség kiélésével, a békét az örök zavarral akarja helyettesíteni. Végül, hogy a társadalmi együttélést lehetetlenné tegye, az üldözést, mások szorongatását tűzi ki mintaképül”.⁵¹

4. Befejezés

Röviden és vázlatosan áttekintettük Horváth Sándor azon bölcséleti írásait, melyek a hit és a közélet kapcsolatáról, annak ép, illetve romlott voltáról értekeznek. Amint már az értelmes ókori római polgár is úgy vélekedett a közélet-ről, mint írta Sallustius: Qui rem publicam curat, etiam se curat, igaz ez a katolikus hívőre is, aki amikor a társadalmi életbe hitének tanítása szerint lép be, Istennek szolgál, s nemcsak önmaga, de a társadalom javát is szolgálja.

Ha betekintünk az egyházi tanítóhivatal legfrissebb vonatkozó két dokumentumába, a 2003 január 16-án a Hittani Kongregáció akkori prefektusa által aláírt nyilatkozatba,⁵² vagy az azóta XVI. Benedek néven pápaként tevékenykedő Joseph Ratzinger első enciklikájába,⁵³ nem említve sem a II. Vatikáni Zsinat

⁵¹ Vö. HORVÁTH, S., *Angyalok - démonok*, in *Vigília* (1949) 95-96.

⁵² Vö. *Katolikusok részvétele és magatartása a politikai életben*, in *AAS* 95 (2003)

⁵³ „Az Egyház szociális tanítása az ésszel és a természetjoggal érvel, azaz olyan dolgokkal, melyek minden emberhez lényege szerint hozzátartoznak. Az Egyház tudja, hogy nem feladata ezt a tanítást politikailag megvalósítani: szolgálni és segíteni akarja a lelkiismeret formálását a politikában, hogy növekedjék az igazságosság igazi követelményei iránti látás ... az Egyháznak kötelessége az értelem megtisztítása és az etikai képzés által a maga módján hozzájárulni ahhoz, hogy az igazságosság követelményei egyértelműen és politikailag megvalósíthatók legyenek ... Az Egyház nem képes magához ragadni a politikai harcot a lehető legigazságosabb társadalom megvalósítása érdekében, és ezt nem is teheti ... de nem képes és nem is szabad kimaradnia az igazságosságért való küzdelemből ... A szeretetre - karításra - mindig szükség lesz, még a legigazságosabb társadalomban is. Nincs

Gaudium et spes kezdetű rendelkezésének ide illő passzusait, vagy ugyancsak mellőzve a II. János-Pál pápa pontifikátusa alatt kiadott *Laborem exercens*, *Sollicitudo rei socialis* és *Centesimus annus* kezdetű, az egyház szociális tanítását taglaló enciklikákat, megállapíthatjuk azok lényegi tartalmi azonosságát katolikus társadalombölcseletről gondolataival.⁵⁴ A hívő ember politikában való részvételét 19 pontba gyűjtötte szerzőnk.⁵⁵ Ha a mai tanítóhivatali megállapításokat figyelembe vesszük, akkor azt állapíthatjuk meg, hogy Horváth gondolatait teljességgel megerősíti az egyház hivatalos tanítása. Sőt, azt kell szomorúan tudatosítanunk és tudomásul vennünk, hogy a társadalmak Horváth írásainak keletkezése óta - véleményünk szerint - tovább démonizálódtak, s ez a folyamat szinte empirikusan kézzel foghatóvá teszi a katolikus hit áteredő bűnről szóló alapigazságát, illetve azt a tételt is könnyebben beláthatóvá teszi, miszerint Krisztus a politikai élet megváltója is. Ugyanakkor le kell szögeznünk, hogy az Egyház mint olyan nem politizál, ám az Igazság, következképp a társadalmi igazságosság eltökélt harcosa. Ez azt jelenti, hogy Krisztus az Egyháza révén a világi hatalmi tényezők nemtetszése, illetve riogatósa ellenére is szilárdan arra tanítja híveit, a Titokzatos Test tagjait, hogy vallják meg Krisztust az emberek előtt, hogy Ő se tagadja majd meg őket az Örök Atya előtt. Az Egyház olyan állameszmét mutat fel, mely polgárai számára az emberi jogok teljes megvalósítását és védelmét tűzi ki, ami nagy vonalakban egyet jelent a társadalom démonoktól való megtisztításával, melyet nem a fegyverek ereje, hanem a nevelés és a helyes eszmék és eszmények célul tűzése és a közéletben való érvényesítése végez el.

Ha pedig szemügyre vesszük az Egyházi Törvénykönyvet, mely az egyház tanításának diszciplináris vetületét tartalmazza, a kánonjog nyelvén fogalmazza meg a hívek és a pásztorok teendőit, akkor röviden az alábbi kánonok előírásait tartjuk figyelemre méltónak: 1) Mindenek előtt a 747-748. kánonokat, melyek rögzítik azt, hogy a katolikus egyház Krisztustól az idők végezetéig és visszavonhatatlan módon kapott felhatalmazást arra, hogy tévedésmentesen hirdesse az Evangéliumot minden népnek, úgy hogy közben senkit sem szabad erőszakkal a katolikus hit megvallására kényszerítenie. Amikor tehát a katolikus egyház erkölcsi véleményt mond a társadalmi állapotokról, nem tesz mást, mint Krisztustól kapott küldetését teljesíti, tehát teljesen jogszerűen (szeretettel és igazságosan) jár el. 2) A 222. k. 2§-a azt írja elő minden krisztushívőnek, laikusnak, klerikusnak egyaránt, hogy mozdítsák elő a társadalmi igazságosságot, s hogy Isten parancsa szem előtt tartásával a saját jövedelmükből segítsék a szegényeket. 3) A 225. k. 2§-a előírja a világi hívek számára, hogy egyéni élethelyzetük-

olyan igazságos államrend, mely fölöslegessé tenné a szeretet szolgálatát.” Vö. XVI. BENEDEK: *Az Isten szeretet*, Budapest 2006, 33-34.

⁵⁴ A tanítóhivatali dokumentumok sajátossága az, hogy általában beszélnek e probléma-területről, hiszen a felelős pásztor erénye nyilatkozik meg bennük, míg az egyes teológusok, a tudós erényének megfelelően, a maguk tudományos módszerességével próbálják az elméletalkotás követelményeinek szemeltartásával rendszerezni elemzésük eredményeit. Ez természetesen nincs ellentétben azzal a megállapítással, hogy a Tanítóhivatal kijelentéseiben is egyfajta mentalitás, elmélet tükröződik.

⁵⁵ Lásd a tanulmány végén található *FÜGGELÉK*-et.

nek megfelelően az Evangélium szellemével itassák át az evilági dolgok rendjét,⁵⁶ tökéletesítve azokat, s ezen dolgok intézése során Krisztusról tegyenek tanúságot. 4) A 256. k. 2§-a szerint a papnövendékeknek meg kell tanítani az egyház szociális tanítását, abból a célból, hogy azt a hívek számára tanítani, helyesen magyarázni tudják. 5) A 287. k. 1§-a arra buzdítja a klerikusokat, hogy mozdítsák elő az emberek között az igazságos békét és egyetértést; a 2§ előírja, hogy a klerikusok politikai pártokban és szakszervezetekben vezető szerepet ne vállaljanak, kivéve ha ez a tevékenység az egyházi hatóság megítélése szerint az egyház jogainak védelme, vagy a közjó szolgálata miatt indokoltnak bizonyul. 6) Az 528. k. 1 § előírása értelmében minden plébános köteles támogatni azokat a tevékenységeket a plébániáján, melyek az evangéliumi szellemet a társadalmi igazságosság tekintetében is előmozdítják. Az 529. k. 1§-a szerint a plébános köteles törődni a plébánia szegényeivel is.

Az ép közélet tehát hivatott őre és előmozdítója a bevezetésben említett alapvető relációknak; azoknak a relációknak, melyek ápolása és művelése adja mindenegybes ember kezébe azt a kulcsot, melynek segítségével valóban a teremtés koronájaként élheti életét, s megvalósulhat az emberek közti salóm, azaz a béke.

Épp ezért a keresztény ember jó polgára a társadalomnak. Megadja a császárnak azt, ami a császáré, a közéletben való tanúságtételével pedig szelíden és alázattal emlékezteti a császárt is és minden embert arra, hogy ők se felejtsek el a társadalmi életben megadni Istennek azt, ami az Istené, vagyis hogy az erkölcsi rend őrei, előmozdítói legyenek.

⁵⁶ Az *Apostolicam actuositatem* kezdetű zsinati dokumentum alapján az alábbiak tartoznak az evilági dolgok rendjéhez: „az élet és a család javai, a kultúra, a gazdaság, a művészet, a foglalkozási ágak, a politikai közösségek intézményei, a nemzetközi kapcsolatok”.

FÜGGELÉK

Horváth Sándor O.P.

A HÍVŐ EMBER RÉSZVÉTELE A POLITIKÁBAN

1. A politika, mint emberi életműködés a polgári, a közéletben való tevékeny részvétel.
2. Ennek a tevékenységnek irányítója a közéleti okosság erénye, a prudentia politica.
3. Ez, mint erény a közéleti tevékenységet a nagy, általános erkölcsi törvények és célok ellenőrzése alá vonja. Az állami élet immanens törvényei nem képviselik a legfelsőbb erkölcsi fórumot, a jó és rossz forrását, hanem a fölöttük álló transzcendens elveket, a természeti és isteni törvényeket illeti meg ez a hely.
4. A politikai okosság az előjárókban kormányzó jellegű, s mint ilyen a közjó sáfára. Arról ítélik, mely eszközökkel tartható fenn a közjó, hogyan osztható el a polgárok között igazságosan mind terheiben, mind előnyeiben. Az erkölcsi törvény ellenőrzése nélkül ezt igazságosan és megbízhatóan nem teheti.
5. A politikai okosság az alattvalókat engedelmességre és az irányítása megvalósítására teszi alkalmasokká. Ezeknek pedig az engedelmesség megkönnyítése és minden körülmények közt való megtartása végett van szükségük az erkölcsi törvény ellenőrzésére és buzdítására.
6. A politikai okosság elméleti részét a hit forrásaitól különböző politikai tudományokból kell megszerezni.
7. A hitnek nincs politikai programja. Minden nemzettől és államtól egyformán azt követeli, hogy földrajzi helyzetükkel és történelmi körülményeikkel adott közéleti céljaikban és törekvéseikben ne felejtkezzenek meg a szeretet és igazságosság követelményeiről és az örök Bíró előtt adandó számadásukról.
8. Hitünk megkívánja, hogy az államhatalomnak lelkiismeretből engedelmeskedjünk, hogy a közjót Istentől ránk bízott értéknek tekintsük és Isten előtti elszámolás kötelezettsége alatt kezeljük, nemcsak mint a hatalom képviselői, hanem mint ezeknek kijelölői is a választások révén.
9. A keresztény bölcsélet elítéli a közjónak pártszempontok szerinti kezelését s ezt nem politikának, hanem a közéleti tevékenység romlásának tekinti.
10. A hit elvei a lelkiismeretbeli kötelezettség hangsúlyozása által a politikai élet legjobb nevelő eszközei és a politikai tisztesség legalkalmasabb őrei.

11. A politikai élet tárgyi tekintetben a legkülönbözőbb területeken mozog. Az ún. egyházpolitikai kérdéseket leszámítva, a többi a hit szempontjából közömbösnek mondható. Kezelésüknél csak az erkölcsi törvény érvényesülését kívánja meg a hit.
12. Sem a bölcsélet, sem a hit szempontjából el nem ismerhető az az elv, hogy a politika, a közélet érdekei minden más, még a hit érdekei fölé is helyezhetők.
13. Még nagyobb és veszélyesebb a tévedés, amely a közéletből Istent száműzni, s helyébe kizárólag a nép vagy az állam fönségét akarja ültetni.
14. A politikának nem szabad szívünkéből a szeretetet és igazságosságot kiölnie, sőt ellenkezőleg, ezeknek kell bennünket a közjával való sáfárkodásban vezetniük. Ezért nem a hatalom vagy önkény szavának, hanem az erkölcsi törvénynek kell a politikában érvényesülnie.
15. A politika a hithez való csatlakozással nem veszít, hanem csak nyer, mert ezáltal a közélet őrei már nem a megcsalható emberi tényezők lesznek, hanem a mindent látó Isten.
16. A politikai élet céljai nem ellenkezhetnek a hit céljaival, de még akadályozniok sem szabad ezeket. Az állam nem műveli ugyan a polgárok lelki üdvét – ez az Egyház dolga - de eltávolítania sem szabad őket ennek útjától.
17. Tűrhetetlen tévedés az embernek két egymástól független és idegen elvek által kormányzott személyre, a polgárra és hívőre való szétDarabolása.
18. Ettől csak az menthet meg bennünket, ha a honpolgári igazságosságot, a iustitia legalist igazi erénynek tekintjük, amelynek az a feladata, hogy összes cselekedeteinket a közjó szolgálatába állítsa.
19. A közjó és a magánélet legnagyobb megrontói az államoknak egymásra vagy polgáriakra erőszakolt igazságtalan szerződéseik és követeléseik.

FLORILEGIUM

AZ AGAUNUMI VÉRTANÚKNAK, SZENT MAURÍCIUSZNAK ÉS TÁRSAINAK KÍNSZENVEDÉSE¹

Agaunum mintegy hatvan mérföldre esik Genava² városától, és tizennégy mérföldre van a Lemannus tó felső végétől, amelybe beletorkollik a Rhodanus. Maga a helység az Alpok hegyláncai között egy völgyben fekszik, ezért az oda-vezető út nehezen járható, meredek és szűk, mert a gyors sodrású Rhodanus a sziklás hegy lábánál hordalékból egész sáncot hagy hátra, amelyen alig lehet átkelni. Ha azonban átküzdjük magunkat a szoroson, a sziklafalak között meglehetősen tágas sík mező tárul a szemünk elé. Ezen táborozott le a szent légió.

Maximianus tehát, amint már mondtam is, miután meghallotta a thébaiak válaszát, parancsának semmibevétele miatt esztelen haragra lobbanva a légióból minden tizedik embert megöletett, hogy a többiek félelmükben könnyebben hajoljanak a császári parancsra. Majd megismételve korábbi utasítását, elrendelte, hogy a maradékot kényszerítsék a keresztények üldözésére. Amint a thébaiakhoz megérkezett az ismételt parancs, és megtudták, hogy megint rájuk erőltetik ezt a pogányokhoz illő üldözést, a táborban mindenfelé beszélgetni kezdtek, és csoportokba verődve bizonygatták, hogy soha senkinek sem fogják ezt a szentségtörő szolgálatot teljesíteni, hogy mindigátkozni fogják a bálványok imadását, és ki fognak tartani a szent és isteni vallás kultuszában, mert ők az egyetlen, örök-kévaló Istent tisztelik, és inkább kiállják a legvégső megpróbáltatásokat is, mint hogy a keresztény hit ellen fellépjenek. Ezt megtudván Maximianus minden vadállatnál kegyetlenebbül újra szabadjára eresztette vérengző ösztöneit, és megparancsolta, hogy ismét tizedeljék meg őket, a maradékot pedig változatlanul szorítsák rá arra, amit elutasítottak. Miután a thébaiakhoz újból megvitték a parancsot, elkülönítették és ledöfték azokat, akikre a sors esett; a többi katona pedig beszélgetéseiben egymást serkentette, hogy tartsanak ki ebben a dicsőséges dologban. A leghatásosabban mégis Szent Maurícusz buzdított a hitre és a hűségre azokban a napokban, annak a légiónak a — katonai kifejezéssel — primiceriusa, aki Exsuperius campiductorral, ahogy a hadseregben nevezik, és Candidus katonai senatorral együtt lelkesítette az embereket, külön-külön biz-

¹ Részlet a Szent Euchérius lyoni püspök (+ 450 k.) által írt legendából, ford. Tokodi Péter, kézirat. Szent Maurícusz és társai (néhány közülük név szerint ismert: Exuperius, Candidus, Victor, Innocentius és Vitalis a thébai légió katonáiként szolgáltak. A légió (6600 ember) Onnan kapta nevét, hogy tagjai az alsó-egyiptomi Théba környékéről származtak. Ez a vidék korán befogadta az Evangéliumot, ezért nem lehetetlen, hogy az egész légió keresztényekből állt.

² Genava város a mai Genf várossal azonos. A vértanúság helye a Svájc területén lévő Agaunum, a mai Saint-Maurice, a Genfi-tótól keletre.

tatva mindenkit és emlékeztetve a hitre. Vértanú katonatársaikat is felemlegetve győzködte őket, hogy Krisztus szentségeért, az isteni törvényekért, ha úgy hozza a szükség, mindnyájuknak meg kell halniuk, és arra figyelmeztetett, hogy kövessék azokat a bajtársaikat és barátait, akik már előttük az égbe jutottak. Hiszen ezeknek a szent férfiaknak a példája révén akkor már fényesen ragyogott szemük előtt a vértanúság dicsősége. Ilyen elődöktől és példaképektől lelkesítve Maximianusnak, aki még mindig elvakultan háborgott, levelet küldtek, amelyen istenfélőt, olyan bátrát is egyben, amely a hagyomány szerint így hangzott: „*Neked katonáid vagyunk, császár; de egyben Istennek szolgálói is, amit szabadon megvallunk. Neked a katonai szolgálattal tartozunk, neki ártatlanságunkkal; tőled fáradozásaink zsoldját kaptuk, tőle életünk kezdetét vettük. Téged, császárunkat semmiképpen sem követhetünk ebben a dologban anélkül, hogy meg ne tagadnánk a teremtő Istent, nekünk feltétlenül teremtőnket, Urunkat, és — akár akarod, akár nem — neked is teremtődöt. Ha nem olyan gyászos dologra szorítasz minket, hogy Őt megsértsük, akkor amint eddig, ezután is engedelmeskedni fogunk neked; ha viszont mégis, akkor inkább neki fogunk engedelmeskedni, mint neked. Akármilyen ellenség ellen följajnljuk neked a kezünket, de ártatlanok vérével nem szennyezhetjük be. A jobbnak tud harcolni istentelenekkel és ellenségekkel szemben, de nem tud jámbor polgárokat kínozni és meghurcolni. Úgy emlékszünk, a polgárokért és nem a polgárok ellen fogtunk fegyvert. Mindig az igazságért harcoltunk, az istenfélelemért, az ártatlanok üdvéért: mindeddig ez adott számunkra értelmet a veszedelmeknek. Hűségünkhöz mértén harcoltunk mindeddig, de hogyan tarthatnánk meg azt irántad, ha a mi Istenünk iránt nem tanúsítjuk? Először az isteni szentségekre esküdtünk föl, és csak utána az uralkodóikra: szükségszerű, hogy ne higgy nekünk a másodikkal kapcsolatban, ha az elsőt megszegjük. Keresztényeket kerestetsz velünk, hogy megbüntesd őket; most már nem kell tovább másokat keresned: itt vagyunk neked mi, akik megvalljuk, hogy az Atyaisten mindenek teremtője, és hisszük, hogy az Ő Fia, Jézus Krisztus, Isten. Láttuk, amint azokat, akik társaink voltak a fáradalomban és a veszedelmekben, karddal ledöfik, és közben miránk is fröccsent az Ő vérükből; mégsem fájlaltuk szent bajtársaink halálát, testvéreink holttestét nem sirattuk meg, sőt inkább dicsértük, és örvendezve vittük temetni, mert méltónak találtattak szenvedni Urukért Istenükért. És most sem lázadtunk fel, még életünk közeli végveszedelme miatt sem, és a kétségbeesés, ami pedig a legerősebb a veszedelmeben, nem fordított ellened minket. Íme, fegyverünket a kezünkben tartjuk, és nem állunk ellen, mert jobbnak gondoljuk, ha meghalunk, mint ha gyilkolunk, és inkább akarunk ártatlanul elpusztulni, mint bűnösen élni. Bármit is határozol rólunk a továbbiakban, bármit parancsolsz, bármivel fenyegetsz, tüzet, kínzásokat, fegyvert kiállni készek vagyunk. Kereszténynek valljuk magunkat, nem üldözhetünk keresztényeket.”*

Miután Maximianus mindezt meghallotta, és látta, hogy Krisztus hitében mennyire eltökélt a lelkük, lemondott arról, hogy dicsőséges szilárdságukat megtörheti, és eldöntötte, hogy egyetlen ítélettel mindet megöleti. Parancsot adott, hogy katonai csapatokkal vegyék körül Őket, és hajtsák végre a dolgot. Miután ezek, akiket küldött, megérkeztek a szent légióhoz, kivonták a kardjukat istentelen módon a szentek ellen, akik az élet szeretete miatt nem utasították el a halált.

Fordította: Tokodi Péter